

Hva nå, KRL?

Side 8-11

Åse Kleveland

Side 18-19

Det egoistiske mennesket som ideologi

Side 26

«I brorskapets ånd»

Da Verdenserklæringen ble til

Side 14 - 17

KRL, foreldrerett og religiøse skoler

KRL-seieren i Den europeiske menneskerettsdomstolen i Strasbourg var en historisk seier for Human-Etisk Forbunds syn på hva et religions- og livssynsfag skal være: nemlig tilstrekkelig objektivt og pluralistisk for ikke å virke diskriminerende mot minoriteter. Det er å håpe at dommen fører til faktiske forbedringer i religions- og livssynsundervisningen i den norske fellesskolen.

Saken som ble ført for retten dreide seg om hvorvidt den delvise fritaksretten i KRL-faget brøt med foreldreretten, slik den er nedfelt i Den europeiske menneskerettskonvensjonen.

Idet Fri tanke går i trykken er det oppstått debatt omkring HEFs ståsted, både i KRL-saken og i forhold til religiøse privatskoler (se side 5 og Fritanke.no). Styremedlem i forbundet, Sara Azmeh Rasmussen hevder at den argumentasjon og de metoder som Human-Etisk Forbund har brukt i kampen mot KRL-faget har ført til en reversering av sekulariseringen av samfunnet. Fordi Human-Etisk Forbund har påberopt seg foreldreretten i KRL-faget, har forbundet også måttet støtte religiøse grupperingers rett til å starte egne religiøse skoler.

Dette er å snu det hele på hodet. Human-Etisk Forbund anerkjenner de gjeldende menneskerettskonvensjoner. Det innebærer en anerkjennelse av foreldreretten og foreldres rett og frihet til å velge utdanning for sine barn i tråd med sitt religiøse og filosofiske syn, og til å forvalte sine barns rettigheter. Som en følge av dette mener forbundet at staten bryter konvensjonene når den ikke tar hensyn til foreldre av barn som ikke ønsker den type religiøs kristen påvirkning som de opplever KRL-faget medfører.

En anerkjennelse av foreldreretten innebærer også en tro på at foreldre i all hovedsak vil det beste for sine barn. Noe annet kan ikke være utgangspunktet for en humanistisk

tankegang. Ellers må man mene at det er staten som best ivaretar enkeltindividenes interesser, og ikke enkeltindividene selv, og at foreldre og barns interesser og rettigheter *per definisjon* står mot hverandre, med staten som dommer.

For man kan ikke mene at det bare er religiøse mennesker denne begrensningen i foreldreretten skal gjelde for.

Så har Human-Etisk Forbund også lagt seg på den samme linja i menneskerettighetsspørsmål som de fleste menneskerettighetsmiljøer, hvor man mener at det å forby religiøse skoler bryter mot konvensjonene.

I sin tid som generalsekretær gikk Lars Gule aktivt ut og forsvarte retten til å opprette privatskoler på religiøs basis, og han mente også at slike skoler måtte få statsstøtte for at retten skulle være reell.

Å støtte denne retten innebærer selvsagt ikke at man støtter foreldres rett til å skalte og valte med sine barn som de vil, og det innebærer heller ikke at man nødvendigvis liker slike skoler eller at man betingelsesløst støtter retten til å opprette enhver religiøs skole. Hvor langt Human-Etisk Forbund skal gå i sin støtte til retten til å opprette religiøse privatskoler og hvor aktiv denne støtten skal være, er et spørsmål som absolutt bør debatteres i forbundet.

I tillegg er det slik at Human-Etisk Forbund generelt er svært kritisk til slike skoler og de mulige brudd på eksempelvis barns tanke- og religionsfrihet som *kan* skje der. Derfor burde forbundet i langt større grad enn det hittil har gjort arbeide for at samfunnet skal føre sterkere kontroll av at skoler som har fått sin frihet også etterlever barns rettigheter til frihet.

Kirsti Bergh

FRI TANKE

Medlemsavis for Human-Etisk Forbund
Fri tanke redigeres etter redaktørplakaten.
Redaksjonelt stoff i Fri tanke står ikke nødvendigvis for Human-Etisk Forbunds regning.

Tlf: 23 15 60 20
Faks: 23 15 60 21
E-post: fri.tanke@human.no

Besøksadresse:
Humanismens hus
St. Olavs gt. 27, Oslo

Postadresse:
Pb. 6744 St. Olavs plass, 0130 Oslo

ANSVARLIG REDAKTØR

Kirsti Bergh
E-post: bergh@human.no

REDAKSJON

Even Gran
E-post: gran@human.no

KORREKTUR

Gunhild Stranden
E-post: stranden@human.no

LAYOUT

JPG-Jungelpatroljen
www.jpg.no

TRYKK

Nr1 trykk

MATERIALFRIST FOR NR. 4 2007

1. november 2007

OPPLAG

Ca. 55.600

FORSIDEFOTO

Svein Utigard

AKTUELT: – HEF FOR VEIK MOT RELIGIØSE SKOLER	Side 5
AKTUELT: BARRIKADESTORMERE OG BROBYGGERE	Side 6
AKTUELT: KRL-DOMMEN	Side 7
AKTUELT: HVA NÅ, KRL?	Side 8
AKTUELT: HUMANISTISK UNGDOMSFORBUND	Side 12
TEMA: DA VERDENSERKLÆRINGEN OM MENNESKERETTIGHETENES BLE TIL	Side 14
PORTRETT: ÅSE KLEVELAND – DEN NYE LEDEREN	Side 18
FORSKNING: BRUTAL HEKSETRO I FORTID OG NÅTID	Side 20
AKTUELLE BØKER	Side 22
KRONIKK: DET EGOISTISKE MENNESKET SOM IDEOLOGI	Side 26
HUMAN-ETISK FORBUNDS INFOSIDER	Side 30

Kristin Mile

Generalsekretæren har ordet

– Tvert imot mener jeg at et godt ungdomstilbud gjennom Humanistisk Ungdom vil føre til økt engasjement og foryngelse.

Humanistisk ungdom vil utfordre HEF

Den 16. august i år ble det skrevet forbundshistorie! Humanistisk Ungdom ble stiftet på Tjøme, og vi har fått en humanistorganisasjon for ungdom, knyttet til Human-Etisk Forbund, men opprettet som en selvstendig organisasjon. Humanistisk Ungdom har fått egne vedtekter og har valgt sitt sentralstyre med aktive, flinke og engasjerte medlemmer. Humanistisk Ungdom skal være et tilbud om en møteplass og et livssynsfellesskap for unge mennesker mellom 15 og 26 år. Organisasjonen er i gang med arbeidet sitt og vil prioritere medlemsverving og etablering av lokale grupper nå i oppstartfasen.

Dette er ikke første forsøk når det gjelder å etablere en humanistisk ungdomsorganisasjon. Human-Etisk Forbund har forsøkt det samme tre ganger tidligere, men ungdomsinitiativene i 1958, 1965 og 1978 forsvant relativt raskt etter oppstart. Det er likevel gode grunner til å satse igjen.

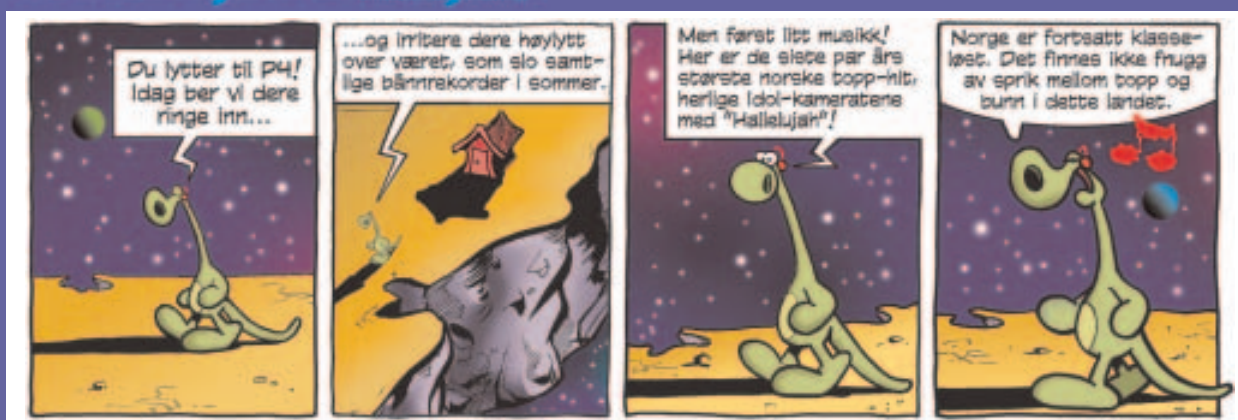
Human-Etisk Forbund har nesten 7000 medlemmer i aldersgruppen 15 til 26 år. Det betyr at Humanistisk Ungdom har et godt rekrutteringsgrunnlag. Med så mange unge mennesker i medlemsmassen er det viktig å gi ungdommene et eget tilbud, aktivisere aldersgruppen og gjøre den mer synlig i forbundets arbeid. Unge medlemmer har stort sett ikke hatt et godt utvalg av medlems-tilbud og aktiviteter rettet spesielt mot dem. Ungdom har derfor ikke vært særlig synlige i Human-Etisk Forbund, verken som aktive deltakere eller tillitsvalgte, med noen unntak. Vi har heldigvis fylkeslag som har etablert og støttet egne ungdomsgrupper. Disse kan vise til en ungdommelig aktivitet og et engasjement som forbundet trenger og har stor glede av.

En egen ungdomsorganisasjon gir et godt grunnlag for verving av nye, unge medlemmer. Hvert år deltar omkring 10.000 på konfirmasjonskurs og seremonier i regi av Human-Etisk Forbund. Mange av konfirmanterne fatter interesse for det humanistiske livssynet og forbundets arbeid. Humanistisk Ungdom kommer til å være et godt tilbud både til tidligere konfirmanter og til alle andre unge mennesker som ønsker et spennende fellesskap med et humanistisk utgangspunkt.

Kritiske røster har hevdet at etableringen av Humanistisk Ungdom vil føre til at Human-Etisk Forbund går glipp av ungt, friskt blod, at dette vil medføre stagnasjon og at det er en innrømmelse av at ungdom ikke har noen plass i forbundet.

Jeg er ikke enig i det. Tvert imot mener jeg at et godt ungdomstilbud gjennom Humanistisk Ungdom vil føre til økt engasjement og foryngelse av Human-Etisk Forbund. De som melder seg inn i Humanistisk Ungdom må også være medlemmer av Human-Etisk Forbund. Dette innebærer en mulighet til å få flere unge medlemmer i forbundet og selvfølgelig også at ungdom kan påta seg verv og være aktive i begge organisasjonene.

Humanistisk Ungdom kommer til å tilby aktiviteter og gi erfaring i organisasjonsarbeid som Human-Etisk Forbund vil ha stor glede av. Samtidig vil Humanistisk Ungdom selv bestemme innholdet i sine aktiviteter og ta sine egne standpunkter i livssynsspørsmål. Dette vil gi Human-Etisk Forbund en samarbeidspartner i livssynsarbeidet, og det vil gi oss en aktiv meningsytrer som kan drive oss framover og utfordre oss på meninger og standpunkter som kan ha stivnet litt i et mer enn 50 år gammelt forbund.

Fritanke.no publiserer daglig, og en av de viktigste sakene siden sist, har vært KRL-seieren i Menneskerettighetsdomstolen i Strasbourg. Men Fritanke.no har dekket en rekke andre saker også. Her er et lite oppsummert utvalg:

Om humanismebegrepet: I radioprogrammet Språk-teigen avviste direktør i Norsk språkråd, Sylfest Lomheim, at humanismebegrepet har noe med livssyn å gjøre.

– Respektløst, repliserte Levi Fragell. Seinere fikk han støtte fra språkprofessor Finn Erik Vinje, som var uenig med Sylfest Lomheim.

– Humanisme er et livssyn, også på norsk. Det er bare å slå opp i ordboka som Lomheim selv bestyrer, uttalte han til Fritanke.no 6. september.

Vil ikke tvinge trossamfunn til å vie homofile: Dette kommer fram i HEFs høringsuttalelse til ny felles ekteskapslov, skrev Fritanke.no 4. september.

Debatt om ungdomsorganisasjonen: – Opprettelsen av Humanistisk ungdom (HU) gjør at HEF går glipp av ungt friskt blod til jevnlig revitalisering, uttalte Arild Knutsen til Fritanke.no 23. august. Han er vararepresentant til HEFs hovedstyre. Kristin Mile tror på den stikk motsatte effekten, og 28. august tok nyvalgt leder i Humanistisk ungdom, Lars-Petter Helgestad, til motmæle. Han tror opprettelsen av HU vil gi HEF flere ungdommer enn noen gang. Den nyvalgte lederen ble også intervjuet i Fritanke.no 22. august, hvor han erklærte at han ville ha en ungdomsorganisasjon som er mer poengtert og spissere enn det HEF kan tillate seg å være.

Bred dekning av KRL-faget: Fritanke.no har skrevet om KRL-seieren, reaksjoner fra ulikt hold og departementets reaksjon. Les alt på Fritanke.no

I tillegg har nettavisen skrevet om Oslo kommunes forsøk på å etablere et nytt, livssynsfag som prøveprosjekt. Kunnskapsdepartementet har innvilget søknaden, men vil ikke gi dispensasjon fra opplæringsloven.

– Da blir dette mye vanskeligere, uttalte Kari Pahle (SV) til Fritanke.no 23. august.

Statssekretær i Kunnskapsdepartementet, Lisbet Rugtvedt (SV), svarte til Fritanke.no 30. august at hun ikke trodde det var nødvendig å gå like langt som Oslo kommune for å tilfredsstille Strasbourghdommen i KRL-faget.

Humanister og nyateister: Bør humanister og ateister avvise alle former for religion som skadelig, eller samarbeide med de troende man har mest til felles med? Temaet diskuteres heftig blant amerikanske ateister og humanister for tiden, og Fritanke.no ga et sammendrag av debatten 20. august.

Mer dobbeltregistrering: Fylkesmannen i Oslo og Akershus fant plutselig 3482 nye dobbeltregistrerte HEF-medlemmer. Dette kan gi et uforutsett tap i statsstøtte på over en million kroner. – Det må være en feil her, uttalte Kristin Mile til Fritanke.no 27. juni. Fritanke.no kunne dagen etter følge opp med reaksjoner fra de angivelig «nye» dobbeltregistrerte, og det tydet på at Mile hadde rett.

27. august skrev Fritanke.no at HEF kunne dokumentere at 99,6 prosent av disse var HEF-medlemmer.

– Moralsk anerkjennelse av eutanasi

Landsmøtet i HEF vedtok før sommeren at individets selvbestemmelsesrett skal være grunnleggende for forbundets deltakelse i debatten om aktiv dødshjelp.

Årets landsmøte i Human-Etisk Forbund gjorde – mot hovedstyrets innstilling – et vedtak om hvordan forbundet skal opptre i debatten om eutanasi – aktiv dødshjelp. Etter en lengre debatt, kunne landsmøtets delegater samle seg om en formulering som var noe tonet ned i forhold til det opprinnelige forslaget. I vedtaket heter det at «Prinsippet om individets selvbestemmelsesrett skal være grunnleggende for Human-Etisk Forbunds deltakelse i eutanasidebatten», men samtidig er det føyd til at «En like viktig grunnverdi er hensynet til våre medmennesker».

Forslaget kom fra forbundets største fylkeslag, Oslo, som på forrige landsmøte fremmet et nærmest like-lydende forslag. Noe av bakgrunnen for forslaget – i tillegg til å få forbundet på banen i debatten – ble sagt å være behovet for å hindre at religiøs språkbruk skulle sette premissene for debatten.

– Det ligger i dag en religiøs, klam hånd over debatten. Vi må tørre å kaste oss inn i den, uttalte daværende Oslo-delegat Einar Morten Lassen.

Ifølge landsmøtevedtaket skal HEF nå arbeide for at disse prinsippene legges til grunn for den videre debatten om eutanasi. På landsmøtet ble det understreket at dette ikke var å forstå som at HEF nå har tatt stilling i forhold til spørsmålet om aktiv dødshjelp.

I siste nummer av tidsskriftet Minerva skriver tidligere generalsekretær i HEF Levi Fragell om aktiv dødshjelp. Som leder av foreningen *Retten til en verdig død* er han engasjert i kampen for retten til selvbestemt død, og avslutningsvis i sin artikkel – som omhandler humanisme og dødshjelp – skriver Fragell at HEFs vedtak «kan vanskelig forstås annerledes enn at forbundet moralsk sett vil akseptere selvbestemt eutanasi når hensynet til andre er ivarettatt på ansvarlig vis. Dette prinsipielle etiske standpunkt sier imidlertid intet om ønskeligheten av legalisering».

Generalsekretær Kristin Mile i HEF forstår at Fragell kan lese det på den måten, men er ikke helt enig.

– Jeg vil nok si at han legger veldig mye i det. Det vedtaket egentlig sier er at det er flere hensyn som skal tas i en debatt om aktiv dødshjelp. Man skal både ta hensyn til individets selvbestemmelsesrett, men også til andre, og det betyr i denne sammenheng ikke bare våre nærmeste, men også for eksempel helsepersonell. Samtidig tenker jeg at når landsmøtet nå har fattet et slikt vedtak, har man faktisk gått et *ørlete* steg i retning av å anerkjenne aktiv dødshjelp.

Mile tror at vedtaket for noen var det som skulle til for at man nå virkelig kan kaste seg ut i debatten om aktiv dødshjelp, mens det for andre var et vedtak som egentlig ikke bringer noe nytt inn i diskusjonen.

– Men hvilke hensyn som skal være grunnleggende vil i realiteten være opp til den enkelte debattant.

Ifølge en meningsmåling som er gjort for Minerva, er to av tre nordmenn helt for, eller delvis for, aktiv dødshjelp. Undersøkelsen viser også at fordelingen er noenlunde lik i aldergruppene under 60 år, mens de eldre er noe mer skeptiske. Bortsett fra Krf, hvor ingen er helt for og 74 prosent er mot, er oppslutningen jevnt fordelt i de andre politiske partiene.

Dette er ikke nye og radikale tall, for oppslutningen om aktiv dødshjelp har vært stabil i befolkningen i flere år. Derimot har Den norske lægeforening hele tiden vært restriktiv, og i foreningens etiske regelverk for leger heter det at «Legen må ved livets avslutning vise respekt for pasientens selvbestemmelsesrett. Aktiv dødshjelp, dvs. tiltak som har til hensikt å fremskynde en pasients død, må ikke anvendes. En lege må ikke hjelpe pasienten til selvmord. Å avslutte eller ikke sette i gang hensiktsløs behandling, er ikke å regne som aktiv dødshjelp».

KB

Må legges ned eller trappes opp

Human-Etisk Forbund må enten legge ned eller trappe opp sin årlige innsamlingsaksjon Frihetsaksjonen. Det er konklusjonen i Statskonsults evalueringsrapport som ble levert i sommer.

Rapporten avdekker at oppslutningen om aksjonen og aksjonens formål er høy blant de tillitsvalgte og konfirmanter som har deltatt i spørreundersøkelsen Statskonsult har gjennomført. Blant de som hadde svart – drøyt 50 % – ønsket et flertall å fortsette eller intensivere aksjonen. Samtidig viser rapporten at det blir samlet inn for lite midler i forhold til administrasjonskostnadene ved aksjonen.

Evalueringsrapporten ble lagt frem for Hovedstyret i HEF i slutten av august, som gikk inn for å bruke god tid på å gjennomgå og drøfte evalueringen med administrasjon, fylkesansatte og fylkesledere før det tas noen endelig beslutning.

Frihetsaksjonen 2008 avvikles som planlagt, og den nasjonale aksjonsuka blir uke 14, altså 30. mars til 6. april. Inntektene går også denne gang til HAMUs prosjekter i delstaten Andhra Pradesh i India.

– HEF for veik mot religiøse skoler

Det har oppstått en debatt om HEFs ståsted i spørsmålet om religiøse privatskoler. Nyvalgt styremedlem Sara Azmeh Rasmussen mener forbundets linje i KRL-saken har ført til svekkelse av barns rettigheter og strider mot sekulære idealer.

Tekst: Even Gran

Nyvalgt styremedlem i HEF, Sara Azmeh Rasmussen, mener det er på høy tid å problematisere HEFs holdning til private, religiøse skoler.

– Veivalget i kampen mot KRL-faget har ikke bare ført til svekkelse av barns rettigheter i dette landet, men har brakt ideologiske elementer i Human-Etisk Forbund som for meg og mange andre humanister strider mot sekulære idealer, skriver hun i en debatt på nettstedet Document.no.

Azmeh Rasmussen mener det er HEFs vektlegging av foreldreretten i KRL-saken som er mye av årsaken til dette. Denne vektleggingen har gått på bekostning av hensynet til Barnekonvensjonen, som etter hennes syn beskytter barn mot foreldres indoktrinering og «hjernevasking» i religiøse skoler.

– Beklageligvis har HEF gjennom metodene og argumentasjonen i kampen mot KRL-faget i praksis jobbet for å reversere sekulariseringen i samfunnet. Det er bare rimelig å innrømme at vi har sviktet mange barn, og sviktet dem grovt! slår Azmeh Rasmussen fast i et debattinnlegg på Fritanke.no.

I en annen artikkel på Fritanke.no kommer det fram at HEFs svenske søsterorganisasjon, Humanisterna, er helt enig med Azmeh Rasmussen. De har vedtektsfestet at religiøse privatskoler bør forbys.

ÅPENBART I STRID MED MENNESKERETTIGHETENE Å FORBY

Fritanke.no har også snakket med menneskerettighets ekspert Njål Høstmælingen. Han slår fast at han aldri har hørt noen saklig menneskerettslig argumentasjon som støtter synet til Azmeh Rasmussen og Humanisterna.

– Det er en unison enighet blant menneskerettig-

hetsekspertene om at det er i strid med menneskerettighetene å forby religiøse privatskoler på et generelt grunnlag, understreker han.

Når Fritanke.no spør mangeårig styremedlem i Humanisterna, Staffan Gunnarson, om hvordan organisasjonen kan bryte menneskerettighetene med viten og vilje på denne måten, svarer han at Humanisterna først og fremst er opptatt av å hindre misbruk av barn.

– Hvis menneskerettighetene beskytter foreldre som hjernevasker og indoktrinerer barna sine, er det menneskerettighetene eller tolkningen av dem det er noe feil med. Jeg vil dessuten understreke at dette så vidt jeg vet, aldri har blitt prøvd rettslig poengterer han.

– VI ER IKKE SÅ UNYANSERTE

Human-Etisk Forbund er i likhet med Sara Azmeh Rasmussen og Humanisterna kritiske til religiøse skoler og de potensielle menneskerettighetskrengelsene som kan skje der. Men i motsetning til de to førstnevnte, anerkjenner HEF at foreldreretten – slik den er forankret i menneskerettighetene – sikrer alle rett til å bestemme oppdragelsen av sine barn ved å opprette egne skoler.

Heller enn et generelt forbud, mener HEF derfor det er riktiger å vurdere den enkelte skole hver for seg og eventuelt forby de man mener bryter blant annet mot Barnekonvensjonen.

HEF generalsekretær Kristin Mile synes Azmeh Rasmussen har et godt poeng når hun sier at foreldreretten og religionsfriheten ikke skal overstyre alt, men mener at hun tillegger HEF meninger som forbundet ikke har.

– Vi er ikke så unyanserte. Vi mener selvsagt ikke at religionsfriheten og foreldreretten skal overstyre alt, slår Mile fast. Som likestillingsombud fikk hun stoppet lærebøkene til kristne ACE-skoler i Norge fordi de var i strid med likestillingsloven.

Mile synes Humanisterna og Azmeh Rasmussen går altfor langt i retning av et sekularistisk, religionsfiendtlig samfunn.

– Det sentrale for HEF er valgfrihet. Vi vil ha et samfunn der enkeltmennesket selv får bestemme hva som er best for seg og sine. Jeg har liten sans for en linje der man vil forby alt man er imot. Menneskerettighetene skal gjelde for alle hele tiden. De skal ikke tilpasses konteksten. Jeg er helt sikker på at Humanisterna ville ha hatt et annet syn på foreldreretten hvis skoleverket i Sverige for eksempel hadde vært gjennomsyret av en kristenkonserverv tankegang. Men en slik værhaneholdning kan man ikke ha når det gjelder menneskerettigheter. De må være universelle, sier hun.

ADVARER MOT STATSARROGANSE

Tidligere generalsekretær i HEF, Lars Gule, har også engasjert seg i debatten. Han var i sin tid som generalsekretær en sterk eksponent for den linje som Azmeh Rasmussen kritiserer. Gule mener det er et ufravikelig grunnprinsipp at det er foreldrene som forvalter sine barns religionsfrihet. Han mener derfor det er grunnleggende i strid med menneskerettighetene – og dermed også i strid med liberal, humanistisk tankegang – å forby religiøse skoler på et generelt grunnlag.

– Det er en helt vanlig og nødvendig forutsetning at foreldre både vil og kjenner sine barns beste. Noe annet innebærer en stor fare for paternalisme. Derfor forundrer det meg at Azmeh Rasmussen, som er selverklært liberal, i denne sammenhengen synes å mene at *staten* vet hva som er best for oss, slår han fast i en diskusjon på Document.no.

Til tross for dette, mener ikke Gule at alle religiøse skoler nødvendigvis kan tillates. Overfor Fritanke.no medgir han at den religiøse Plymouth-skolen i Sverige, som blant annet nekter elevene omgang med andre barn, sannsynligvis strekker foreldreretten for langt.

– Det er to hensyn som står mot hverandre; foreldreretten på den ene siden, og barnekonvensjonen på den andre. Kunsten er å finne ut når det ene hensynet skal veie tyngre enn det andre. Det er denne grenseoppgangen diskusjonen blant oss humanister handler om, og i dette tilfellet fra Sverige synes jeg det virker som om religionsfriheten strekkes vel langt, poengterer han.

Gule understreker videre at staten bør skjerpe tilsynet med de religiøse skolene, for å forsikre seg om at bestemmelsene i Barnekonvensjonen overholdes.

Følg debatten på Fritanke.no

Tidligere generalsekretær i HEF, Lars Gule, og nyvalgt styremedlem i HEF, Sara Azmeh Rasmussen, står mot hverandre i synet på HEFs holdning til religiøse skoler.

Barrikadestormere og brobyggere

Hvis Richard Dawkins & co gjennom sin tydelige religionskritikk øker forståelsen for hvilken grunnleggende irrasjonalitet som gjennomsyrrer det religiøse verdensbildet, skaper dette også utmerket vekstjord for et humanistisk livssyn, skriver Even Gran.

Kommentar

Even Gran Journalist Fritanke.no

I slutten av september arrangeres en stor ateistkonferanse i Washington DC. Alle toppene innen den såkalte nyateistiske bølgen, Richard Dawkins, Sam Harris, Daniel Dennet og Christopher Hitchens med flere, kommer. Ateistbevegelsen i USA, som på mange måter kan ses som en motreaksjon til den tilsvarende veksten på kristenfundamentalistisk side, vokser raskt. Konferansen er for lengst fulltegnet.

Ateistsamlingen er den andre store konferansen blant ikke-troende i USA på forholdsvis kort tid. I april ble konferansen New Humanism arrangert i Boston. Salman Rushdie, E.O. Wilson, Stephen Pinker og en rekke andre prominente intellektuelle med et humanistisk livssyn var tilstede.

Men til tross for sammenfallende syn på guds eksistens, de to leirene er slett ikke vel forente. I forkant av New Humanism-konferansen fikk arrangøren Greg Epstein en god del pressedekning på sin kritikk av den nyateistiske bevegelsen. Det var spesielt Dawkins og Harris som fikk unngjelde. Epstein slo blant annet fast at den skråsikre framferden til nyateistene kan virke hemmende for spredningen av humanismen. Han understreket også at humanisme er et tolerant, inkluderende og pluralistisk livssyn, mens nyateistene framstår som sneversynte fundamentalister.

Som så ofte ellers, er debatten i USA mer polarisert enn den er her hjemme. Men vi har motsetningen her også. Diskusjonen om hvor religionskritisk man skal tillate seg å være, går som en rød tråd gjennom Human-Etisk Forbunds historie. I grove trekk har idealet i HEF gjennom tiårene vært at man skal være forsiktig med å kritisere andres trosforestillinger og heller konsentrere seg om å snakke positivt om eget livssyn. Dette har sannsynligvis vært en nødvendig strategi i et land der teologer og kristen tankegang historisk har hatt større definisjonsmakt enn mange andre steder. Sterk religionskritikk bryter med hva de fleste nordmenn regner som «anstendig», og folk som framsetter slik kritikk kan risikere å miste den troverdighet som for eksempel HEF er helt avhengig av for å bli tatt på alvor i den livssynspolitiske debatten og ellers.

Er Richard Dawkins en barrikadestormer som skaper bedre vekstjord for et humanistisk livssyn? Foto: Scanpix

I tillegg til at det bryter med det mange regner som vanlig høflighet, blir dermed det å la være å kritisere religiøse virkelighetsbilder også en taktisk øvelse. For det første fordi man altså ikke vil miste troverdighet. Men også fordi det i mange sammenhenger, som humanister i USA ofte innvender mot nyateistene, er viktig å alliere seg med moderate og/eller samarbeidsvillige religiøse. I Norge deltar for eksempel HEF i Samarbeidsrådet for tros- og livssynssamfunn. Og et slikt samarbeid smøres jo ikke akkurat av kvass religionskritikk.

Nyateistene har imidlertid bestemt seg for ikke å ta slike taktiske hensyn. De mener at den «respekten» vi er opplært å ha overfor religion er en av de viktigste forsvarsmekanismene til et fordummende og irrasjonelt religiøst verdensbilde. Richard Dawkins & co ser heller ingen grunn til å behandle de moderate religiøse noe mildere enn fundamentalistene. Dette er en idékamp mellom et rasjonelt og et irrasjonelt verdensbilde mener de, og her står alle religiøse – moderate som konservative – på feil side.

Forskjellene på nyateister og humanister er imidlertid ikke så store som man kan få inntrykk av. De aller

Konflikten handler dermed vel så mye om form og strategi.

fleste humanister er dypst sett enige i den nyateistiske religionskritikken. Samtidig deler de fleste tropestormerne i den nyateistiske bevegelsen i stor grad det humanistiske livssynet. Richard Dawkins er blant annet medlem av the British Humanist Association. Det vil si at han, til tross for all religionskritikken, faktisk vil ha et samfunn med full religionsfrihet.

Konflikten handler dermed vel så mye om form og strategi – hvordan man skal og bør pakke inn et budskap – enn det handler om budskapet som sådan. Dette understrekes blant annet av den kjente biologen E.O. Wilson som overfor New York Times støtter Greg Epsteins nevnte kritikk av den nyateistiske «fundamentalismen» på denne måten: «Det er ikke det at de tar feil. De gjør bare alt for mye ut av poengene sine.»

Her danner det seg altså på mange måter et bilde av to grupperinger som fyller ulike roller. Dette er slett ikke uvanlig innenfor politiske og ideologiske bevegelser. Noen tilegner seg rollen som barrikadestormere, mens andre kommer inn i ettertid og bygger broer. I mange sammenhenger brukes denne rolledelingen helt bevisst. Avhørsstrategien «good cop/bad cop» kjenner vi fra krimserier på tv. Politiske partier og kommunikasjonsstrateger spiller rått på denne rolledelingen, som forøvrig også har sin parallell innenfor god gammeldags krigføring. Noen er barrikadestormere, mens andre sitter lenger bak og bygger allianser. Begge parter er avhengig av hverandre hvis tyngdepunktet skal flyttes i ønsket retning.

Derfor burde kanskje humanister la nyateistene få storme barrikadene i fred? Hvis deres religionskritikk får flere til å bli bevisst hvilken grunnleggende irrasjonalitet som gjennomsyrrer det religiøse verdensbildet, er det ikke urimelig å forvente at dette vil føre til større aksept for at rasjonell, logisk konsistent og dennesidig tankegang er den eneste farbare veien til menneskelig erkjennelse. En bedre vekstjord for et humanistisk livssyn er det vanskelig å tenke seg.

Også publisert på Fritanke.no 24.8.2007

KRL-faget ikke nøytralt nok

Kristen formålsparagraf, overvekt av kristendom og praktiske problemer med delvis fritak var blant årsakene til at KRL-faget ble dømt i Menneskerettighetsdomstolen i Strasbourg.

Tekst: Kirsti Bergh

Saksøkerforeldrene Arne Nytræ og Gro Larsen blir gratulert av HEFs generalsekretær Kristin Mile rett etter at dommen er kjent. I bakgrunnen sønnen Adrian Nytræ. Foto: Even Gran

I juni ga Menneskerettighetsdomstolen i Strasbourg (EMD) saksøkerforeldrene og Human-Etisk Forbund medhold i at det å nekte fullt fritak fra KRL-faget er et brudd på Den europeiske menneskerettighetskonvensjonen.

Dommen utløste jubelscener i Humanismens hus, der saksøkerforeldre, ansatte og tillitsvalgte i HEF, samt et stort presseoppbud, hadde samlet seg.

– Nå må staten endevende KRL-faget. Det holder ikke lenger å flikke på formuleringer, slik som det ble gjort etter FN-komiteens uttalelse i 2004. Vi må få et helt nytt, og reelt livssynsnøytralt fag, uttalte HEFs generalsekretær, Kristin Mile. HEF mente staten umiddelbart måtte innvilge midlertidig fullt fritak inntil et endret fag er klart.

KVANTITATIV, MEN OGSÅ KVALITATIV FORSKJELL

Dommen fra EMD, avgitt med 9 mot 8 stemmer, kritiserer den kvantitative og kvalitative overvekten av kristendom, samt vanskelighetene med å praktisere den delvise fritaksretten.

At kristendommen blir sterkere vektlagt i faget er ikke i seg selv et menneskerettighetsbrudd, det kan forsvares med bakgrunn i norsk tradisjon og historie. Men retten fremhever at den klare overvekten av kristendom – særlig gjennom vektlegging av den kristne formålsparagrafen, i tillegg til beskrivelsene av KRL i lover og andre tekster i rammeverket om faget – er

problematiske og indikerer at forskjellene mellom undervisningen i kristendom og de andre religionene og livssynene ikke bare er kvantitativ, men også kvalitativ.

Sett i lys av disse ulikhetene synes ikke retten det er tydelig hvordan det gode formålet med KRL-faget – nemlig å fremme forståelse, respekt og dialog mellom elever med forskjellig livssyn – skulle kunne oppnås i tråd med intensjonene.

Retten har deretter vurdert om den delvise fritaksretten var tilstrekkelig til å motvirke den ubalansen den fant i faget. Her trekker retten fram hvordan de praktiske omstendighetene rundt den delvise fritaksretten nødvendigvis må skape problemer for foreldrene. Blant annet i forhold til å måtte utlevere eget livssyn overfor skolen, noe retten mener tilhører de mest intime aspekt av privatlivet. Retten påpeker også problemene foreldrene stilles overfor når det gjelder å skulle holde seg stadig informert om undervisningen for å kunne vite hva som er i strid med deres overbevisning.

Retten er også av den oppfatning at det skillet som er satt i undervisningen, mellom deltagende aktivitet og tilstedeværende observasjon – for eksempel i forhold til salmesang, gudstjenester og skolespill – ikke bare er vanskelig å gjennomføre i praksis. Retten mener også det vil medvirke til å underminere retten til delvis fritak. I tillegg vil foreldrene kunne oppfatte det vanskelig å be lærere ta den ekstra

Djupedal ville ikke gi fullt fritak

Før skolestart i august gikk kunnskapsminister Øystein Djupedal ut og annonserte at KRL-faget skulle gjennomgås og endres slik at det ikke lenger brøt med menneskerettighetene. Derimot ga han ikke midlertidig fullt fritak, men departementet har sendt ut et rundskriv som informerer om dommen og med instruks om at opplæringslovens bestemmelse om KRL nå skal tolkes i lys av dommen. Alle deler av faget skal fra i høst «skje på samme nøytrale måte», og fritaksordningen skal «praktiseres med stor romslighet».

HEF ga uttrykk for glede over at Kunnskapsdepartementet tok dommen på alvor, men kritiserte samtidig at det ikke ble gitt fullt fritak inntil faget var endret. Saksøkerforelder Carolyn Midsem var sterkere i kritikken og klar i sin tale:

– Djupedal kan umulig ha skjont noe av kritikken Strasbourg-domstolen kommer med når han ikke umiddelbart gir fullt fritak fra faget, sa hun til Fritanke.no

Les mer om KRL-saken på www.fritanke.no

byrden det er å gjennomføre slik differensiert undervisning.

KRL-FAGET ER IKKE NØYTRALT

Til tross for de gode intensjonene med KRL-faget, mener retten at Norge ikke kan sies å ha tatt nok hensyn til at informasjon og kunnskap vil bli formidlet på en tilstrekkelig objektiv, kritisk og pluralistisk måte i henhold til formålet i Den europeiske menneskerettighetskonvensjonens artikkel 2 i protokoll nr 1. Og når domstolen har konstatert brudd på konvensjonens artikkel 2 i protokoll nr 1, har den – i tråd med praksis – ikke gått inn på om KRL-faget også bryter de andre bestemmelsene saksøkerne har påberopt seg. Det er nå fastslått at faget krenker EMK og dens protokoller. Hvor mange bestemmelser som er brutt, blir da irrelevant.

En stort mindretall, bestående blant annet av den norske og den danske dommeren, leverte dissens til dommen.

I ettertid har mange KRL-tilhengere, blant annet i KrF, hevdet at dommen ikke rammer dagens fag, ettersom det har gjennomgått flere revideringer etter 1997. Det er HEFs fagsjef, Bente Sandvig, uenig i.

– Det er flere elementer i dommen som også rammer det oppdaterte faget. Slik jeg ser det støtter dommen HEF, Senter for menneskerettigheter og alle de andre som har ment at justeringene i 2001 og 2005 bare var kosmetiske, sier Bente Sandvig.

Etter menneskerettighetsdommen:

Hva nå, KRL?

Kunnskapsministeren har signalisert full gjennomgang av KRL-faget etter menneskerettighetsdommen. Fri tanke har spurt sju fagfolk med ulike ståsted om hvordan det nye faget må utformes for å tilfredsstille dommen.

Tekst: Helene Lindqvist

KRL-faget må renses for alt som kan oppleves som forkynnelse eller involvering i religiøs praksis. Det innebærer også at alle skolegudstjenester må fjernes «kjemisk» fra faget, mener Geir Winje fra KRL-seksjonen ved Høgskolen i Vestfold. Foto: Scanpix

Høsten 2008 skal det «nye» KRL-faget være klart. Hva bør endres? Fri tankes ekspertpanel er alle enige om at *noe* må gjøres med faget, men de er uenige i hvor *nytt* faget må bli.

ET EKSPLISITT NYTT NAVN

Andreas Føllesdal ved Norsk senter for menneskerettigheter mener prosessen rundt faget til nå har skapt såpass mange sår at om ikke faget skal skapes på nytt, bør det i alle fall *drøftes* fra bunnen av. Helst av en gruppe som i mindre grad har hatt med forløperen å gjøre.

Sissel Østberg er ny rektor ved Høgskolen i Oslo, og faglig tilsatt som førsteamanuensis ved fagenheten KRL. Hun er langt på vei enig:

– Det må sies eksplisitt at dette er et helt nytt fellesfag. Etter min mening burde faget dessuten hete Religions- og livssynskunnskap.

En noe mer nøktern tilnærming har Per M. Aadnanes, professor i teologi ved Høgskolen i Volda (HVo). Han deltok i Diaforsk og HVos evaluering av faget i 2000, og har tidligere undervist lærerstudenter i det.

– Jeg synes vi må være pragmatiske og heller dis-

kutere eventuelle justeringer i det faget vi tross alt har utviklet og forbedret i ti år, sier han.

KONSEKVENSER AV DOMMEN

– *Hva er det minste man må gjøre med læreplanene for å tilfredsstille dommen?*

– Vi bør nå få et fag, en formålsparagraf og en fritaksordning som gir en solid sikring av religions- og livssynsfriheten, sier Ingvill Thorson Plesner, doktorgradsstipendiat ved Senter for menneskerettigheter, Universitetet i Oslo.

– Alle skolegudstjenester må fjernes «kjemisk» fra faget.

Geir Winje, religionsviter

– Det innebærer for det første at formuleringen i skolens formålsparagraf om at alle elevene skal gis en «kristen og moralsk oppdragelse» endres. Deretter bør fagplanen gjennomgås slik at det blir enklere å sikre fritak eller gruppedelt undervisning i de delene som innebærer elementer av religionsutøvelse. Inntil en revidert fagplan og formålsparagraf er på plass, vil det fra et menneskerettslig ståsted være tryggest å gi rett til fullt fritak fra faget.

Høgskolerektor Østberg mener også dommen må gi flere endringer:

– Det må gjøres noe med den kvantitative fordelingen mellom stoff om kristendommen og andre religioner og livssyn. Med noen prinsipielle klargjøringer, noe arbeid med den kvantitative fordelingen og mye arbeid med språkbruk og framstilling, burde det ikke være så langt fram, sier hun.

Førstelektor ved avdeling for lærerutdanning ved Høgskolen i Vestfold, Geir Winje, underviser i KRL både for lærerstudenter og lærere. Han ser for seg at kristendomsdelen fortsatt kan være noe større enn de andre delene, men foreslår å redusere den til 33 prosent. Alle de tre hovedområdene i fagets kristendomsdel – Bibelen, kristendommens historie og kristentroen som sådan – kan da reduseres.

– Dessuten må alt som kan oppleves som forkynnelse eller involvering i religiøs praksis fjernes, både fra bøker og læreplan. Det innebærer også at alle skolegudstjenester må fjernes «kjemisk» fra faget, understreker han.

Men ikke alle er for å kutte mengden kristendom. Aadnanes er ikke sikker på om det er behov for store innholdsmessige endringer i faget og er mer opptatt av de prinsipielle spørsmålene. Først og fremst spørsmålene rundt fagets pedagogiske idealer og fritaksrettighetene.

– Det nye KRL-faget må være mer kunnskapsorientert, legge mindre vekt på innlevings- og opplevingssiden og være mer dialog- og sammenligningsorientert. Det er ikke uten videre mitt ideal for faget, men det er den dynamikken jeg ser i utviklingen så lenge vi kjører etter idealet om et fellesfag med minst mulig fritak, svarer Aadnanes.

Religionsprofessor ved Universitetet i Bergen, Knut Jacobsen, ser aller helst at faget blir klarere knyttet opp mot universitetsfaget religionsvitenskap, slik matematikk- og historiefagene alt er det. Da hevder han kompliserte spørsmål, som for eksempel hvor skillet mellom kunnskap og trosopplæring går, vil forsvinne.

FRITAKSRETTIGHETER ÅPNER FOR FORKYNNING

– *Hva med fritaksreglene? Er det forsvarlig å fjerne mulighetene for fritak?*

– Kulturforskjeller gjør at det som av noen oppfattes som «nøytral» kunnskapsformidling, av andre oppfattes som uheldig påvirkning. Spørsmålet da blir hvem vi skal gi definisjonsmakten. Jeg mener den i siste instans må være foreldrenes. Å drive religions- og livssynsundervisning uten fritaksrett blir derfor en risikosport, sier Aadnanes.

At faget har dårlige fritaksrettigheter har alltid vært en av de største innvendingene mot det. Det har alltid vært muligheter til å få fritak fra aktiviteter som kan føles som religionsutøvelse, men det har i praksis vært vanskelig å gjennomføre.

Føllesdal mener derimot fritaksreglenes eksistens er en indirekte innrømmelse av at faget egentlig er et kristendomsfag.

– Det er grunn til å tro at KRL-faget ikke bare har som virkning å prege elevene til kristen tro, men at dette også er et tilsiktet formål med faget. At slike momenter som utløser fritak er tatt inn i læreplanen, må skyldes at formålet å prege til kristen tro veier tyngre enn ønsket om en felles møteplass for å diskutere tros- og livssynsspørsmål, konstaterer filosofen.

Kunnskapsministeren ønsker altså ikke fritaksrett fra det nye KRL-faget. I tillegg har han valgt å ikke åpne for fullt fritak fra det menneskerettsdømte faget fram til det nye faget kommer. Departementet har imidlertid sendt et rundskriv til kommunene som understreker at det ikke skal være *kvalitative* forskjeller mellom opplæringen i kristendom og andre religioner og livssyn.

KVANTITET OG KVALITET, HÅND I HÅND?

Fagfolk strider om det i det hele tatt er mulig å skille kvantitativt mellom kristendommen og fagets øvrige religioner og livssyn, uten at det får konsekvenser for den kvalitative presentasjonen. Kristendommen har likevel alltid vært vektet tyngst i faget, med en andel på hele 55 prosent. Djupedal har signalisert at kristendommen høyst sannsynlig vil dominere også etter at faget revideres på ny.

– *Er det mulig å gi kristendommen et kvantitativt fortrinn, uten at det vil ha innvirkning kvalitativt?*

– Skal kristendommen ha en kvantitativ forrang, vil den også få en kvalitativ forrang. Det mener jeg å kunne lese ut av både lærebøker og praksis ute i skolen. For eksempel kan et komplisert tema som synd, soning og lidelse vanskelig presenteres kjapt og

enkelt i skolesammenheng. Like vanskelige temaer fins i alle religioner, men annet enn i kristendommen er det ikke tid til å gå inn på dem, påpeker Winje. Han lar seg ikke overbevise av læreplanens gode intensjoner.

Også den tidligere lærerutdanneren Østberg syns at dagens kvantitative skjevhet er for stor. Etter hennes mening er det likevel ikke urimelig at både kristendommen og det humanistiske livssyn har en noe større plass enn for eksempel buddhismen eller islam, begrunnet i disse livssynenes historie og dominans i Norge.

– Både ja og nei, svarer Aadnanes på det samme spørsmålet.

– Nei, fordi kvantiteten også sier noe om hvor «viktig» stoffet er ansett som. Ja, dersom en likevel klarer å likestille religionene og livssynene med hensyn til en saklig og respektfull gjennomgang og behandling. Men ettersom overvekten av kristendom forklares med dens innvirkning på den norske kulturen, burde kanskje denne kulturpåvirkningsdimensjonen komme klarere fram i alle religioner og livssyn, funderer han.

Religionsprofessor Jacobsen konstaterer at dersom alle religioner fra de minste til de største skulle få like stor oppmerksomhet, ville faget bli komplett meningsløst. Men heller enn å si noe om hvor det burde kuttes, kritiserer han at sikhismen, religionen til flertallet av indere i Norge, ikke er tatt med i faget.

NØKTERNT ELLER ENGASJERENDE PERSPEKTIV

Et av idealene for KRL-faget er at de ulike religioner og livssyn skal presenteres både nøkternt «utenfra», og mer engasjerende, for eksempel ved sang og dans, «innenfra». Dette innenfraperspektivet har lenge provosert fagets kritikere, de hevder det står i konflikt med en kunnskapsbasert og ikke-forkynnende undervisning.

– *Er innenfraperspektivet en problematisk del av faget som nå må vekk?*

– Utenfra- og innenfraperspektivene må supplere hverandre, i skolen så vel som i fagmiljøene ellers. Men vi må selvsagt skille mellom et *faglig* innenfraperspektiv, som er prisverdig i KRL, og et mer *privat* eller *personlig* innenfraperspektiv, som er forkastelig i dette faget, sier Winje.

Også Østberg mener framtidens skoleelever må få lære religionene og livssynene å kjenne både fra innsiden og utsiden. Ifølge henne er det fullt mulig å bevege seg fram og tilbake mellom en innlevelsedimensjon og en kritisk dimensjon. Trening i dette er også et av målene med å ha faget i skolen, påpeker hun, og sikter

– Skolen bør fokusere mer på å sette elever i stand til å ta selvstendige avgjørelser om hvem de vil være i framtiden.

Lars Laird Eriksen, sosiolog

da til et av fagets uttalte formål: i undervisningen skal nærhet til fagstoffet på religionenes og livssynenes egne premisser kombineres med saklig distanse.

Aadnanes slår et slag for utenfraperspektivet.

– I et fag som skal likestille religionene mest mulig, vil et utenfraperspektiv måtte dominere, sier han. Likevel legger han ikke innlevingsidealet helt til side. For å kunne diskutere en religion eller et livssyn mer kritisk, mener han det bør være et etisk krav at en setter seg best mulig inn i denne eller dette, og rett og slett prøver å forstå.

IDENTITET OG TILHØRIGHET

– *Må barn være trygge på «sitt eget» ståsted før de skal lære om andres?*

– Å kreve at en må være «trygg på eget ståsted» før en kan lære om andres, er nok litt overdrevet. Men det ligger selvsagt en pedagogisk utfordring i det å ikke skape forvirring både kunnskapsmessig og identitetsmessig. Dette er nok ett av de dilemma et allment religions- og livssynsfag alltid vil slite med, funderer Aadnanes.

Østberg avviser at møtet med andre religioner og livssyn er noen trussel mot barns personlige utvikling. Identitet og tilhørighet skapes først og fremst i hjemmene og i trossamfunnene, fastslår hun. Skolen har da som oppgave å styrke det som er grunnlagt og utvide perspektivene med ny kunnskap, ferdigheter og forståelse.

– *Har alle barn noe «eget» i den forstand?*

– Det ligger en spesiell type konservativ tenkning bak slike formuleringer, og det preger KRL-faget. Folk har mange identiteter, og religionsidentiteten er bare en av disse, poengterer Jacobsen.

– Det finnes dessuten ikke hinduer eller buddhis-

ter eller kristne som sådan, slik lærebøkene forfekter. De fleste tilhører retninger innen disse religionene, formet av lokale tradisjoner.

Sosiologen Lars Laird Eriksen er i gang med et doktorgradsprosjekt hvor han ser på religionens rolle i konstruksjonen av nasjonal identitet i den norske skolen. Også han har innvendinger mot en slik type retorikk, som han mener tar retten til å være aktører i eget liv vekk fra elevene.

– *Identitet* presenteres i KRL-faget som noe du har, noe som kan avdekkes og klargjøres. Skolen blir nesten som arkeologer som skal grave fram et ståsted som allerede ligger der. Skolen bør fokusere mer på å sette elever i stand til å ta selvstendige avgjørelser om hvem de vil være i framtiden, sier han.

Heller ikke høyskolelektoren Winje har sansen for KRLs inndeling i religions- og livssynsbåser.

– Det er mange som ikke slutter seg til noe helhetlig, systematisert livssyn. Denne gruppen mennesker er jo de som virkelig er «glemt» i KRL. Det er også mange barn som er døpt eller på andre måter formelt tilsluttet en kirke-, tros- eller livssynssamfunn, og som derfor har et slags ståsted, selv om de ikke tenker sånn til daglig. Disse barna må få slippe at læreren skal blande seg inn i en eventuell religiøs oppdragelse, som jo er hjemmets ansvar, minner han om.

I TRÅD MED IDEALENE

Både innholdsmessig og ved organiseringen i klasserommet har KRL-faget svakheter som ikke er direkte berørt av den nye dommen, ifølge ekspertene. Winje påpeker problemet med manglende videreutdanning for lærere, noe som fører til at faget ved flere skoler praktiseres altfor likt det gamle kristendomsfaget. Eriksen poengterer paradokset med at det skolefaget

som skaper mest offentlig støy og uro, på mange skoler er en nedprioritert salderingspost, og dermed et av de *minst* synlige fagene.

– *Tar majoritets-Norge minoritetenes kritikk av KRL-faget seriøst?*

– Det er verdt å merke seg at to uavhengige forskergrupper i Norge, der jeg var med i den ene, allerede i 2000 kom til at fritaksordningen ikke fungerte etter hensikten og krenket menneskerettighetene, sier Plesner.

– Jeg tror ikke vi behøver å anta at det er ond vilje eller likegyldighet som best forklarer mye av motstanden mot å endre faget. Som så ofte ellers kommer vi langt med å anta at det er uvitenhet eller inkompetanse som gjør seg gjeldende, konkluderer Føllesdal.

Østberg ser mer positivt på det.

– Jeg tror det er mulig å nå langt med små endringer. Ikke mange andre land er kommet så langt som Norge i å ha et konfesjonsløst felles fag, eller å nesten ha det, sier hun optimistisk.

Aadnanes stemmer i:

– Min erfaring er at verken styresmakter eller fagets ledende ideologer har lyttet tilstrekkelig til den kritikken som har gått på foreldrerett og religionsfrihet som en menneskerett. Jeg mener Pettersenutvalget i sin tid begikk et overgrep mot minoritetene da de foreslo et obligatorisk såkalt «utvidet» kristendomsfag. Inntrykket herfra har dessverre fulgt KRL-faget siden, selv om det etter mitt skjønn etter hvert har blitt revidert så grundig at det langt på veg er i tråd med de idealer om en orienterende religions- og livssynsundervisning som Human-Etisk Forbund har kjempet for siden 1960-tallet, sier han.

Han innrømmer likevel at HEF sannsynligvis ikke deler hans grunnforståelse av faget.

Fri tankes ekspertpanel:

Per M. Aadnanes: Idéhistoriker og teologiprofessor ved Høgskolen i Volda. Var med og evaluerte KRL-faget i 2000. Har undervist lærerstudenter i KRL.

Sissel Østberg: p.t. rektor ved Høgskolen i Oslo. Tilknyttet fagenheten KRL ved lærerutdanningen.

Knut Jacobsen: professor i religionsvitenskap ved Universitetet i Bergen. Medlem av KRL-netts redaksjon.

Lars Laird Eriksen: sosiolog og doktorstipendiat ved Universitet i Warwick. Ser på religionens rolle i konstruksjonen av nasjonal identitet i den norske skolen.

Andreas Føllesdal: professor i filosofi ved Senter for menneskerettigheter. Avga i 2002 vitneerklæring ved under KRL-rettsaken i Høyesterett.

Geir Winje: førstelektor ved avdeling for lærerutdanning, Høgskolen i Vestfold, underviser i KRL.

Ingvi Thorson Plesner: doktorgradsstipendiat ved Senter for menneskerettigheter. Var med og evaluerte KRL i 2000.

– Alle livssyn må betraktes utenfra

Det må bli mindre kristendom og mer likeverdig behandling av alle livssyn – også i den pedagogiske tilnærmingen. Det er av de grunnleggende kravene HEF stiller til det «nye» KRL-faget.

Tekst: Kirsti Bergh

I det nye religionsfaget må man i større grad ta utgangspunkt i barnas egne erfaringer når filosofiske og eksistensielle spørsmål skal behandles. Foto: Istockphoto (bildet er manipulert)

– De endringene som er gjort i faget fra 1997 til i dag, imøtegår *ikke* kritikken som ligger i dommen fra Menneskerettighetsdomstolen, slår Hans Christian Nes, skolekonsulent i Human-Etisk Forbund (HEF), fast.

Han fremholder at retten til begrenset fritak har i all hovedsak vært den samme, og det er særlig den som blir kritisert for å fungere diskriminerende. At KRL-fagets spesielle tilknytning til den kristne formålsparagrafen ble opphevet etter kritikken fra FN's menneskerettighetskomité i 2005 avviser Nes at det lå noen realitet i.

– Skolens formål, inkludert den kristne formålsparagrafen, gjelder alle fag. Derfor var det smør på flesk da faget fikk en særskilt kobling til formålsparagrafen. At den ble opphevet endret på samme måte ingenting.

Nes påpeker at revisjonene av læreplanen innebar lite annet enn å endre fagets navn fra *Kristendoms-kunnskap med religion- og livssynsorientering* til *Kristendoms-, religions- og livssynskunnskap*.

Men dommen kritiserer også fagets innhold og rammene om det: både den kristne formålsparagrafen for skolen, statskirkeordningen, sammenblendingen av faglig innhold og religiøse aktiviteter, medfører at faget fungerer diskriminerende.

KVANTITET VS KVALITET

Nes mener en endring i formålsparagrafene i tråd med Bostad-utvalgets innstilling vil være et viktig skritt i riktig retning for å få til et reelt fellesfag, men fagets innhold må også endres. Viktig er det at den store overvekten av kristendom reduseres.

– Det snakkes ofte om *kvantitativ* og *kvalitativ* fordeling, men da ser man som regel bort fra at kvantitet også handler om kvalitet. Når elever opplever at

over halvparten av faget brukes på én religion, signaliserer det at den er viktigere, sier Nes.

Han understreker samtidig at HEF ikke insisterer på nøyaktig rettfærdig fordelt prosentandel.

– Mengden kristendom kan reduseres ved at noe går ut, noe flyttes over i historie, samfunnsfag og norsk. Så kan man øke tilsvarende stoffmengde om andre religioner og livssyn, samt filosofi og etikk, sier Nes.

Betydningen av kristendommen som kulturarv blir ofte trukket fram.

– En stor del av kulturarv-argumentasjonen i forhold til KRL handler om kristendommens rolle i norsk historie, og dette er viktig kunnskap for å forstå det moderne Norge. Men som historielærer vil jeg påstå at det er bedre å studere disse fenomenene som del av den allmenne historien. Eller som en del av norskfaget når det gjelder hvordan språket vårt er påvirket av kristendommen. Skal alt dette dekkes i KRL, er det forståelig at kristendommen blir dominerende, sier Nes.

«INNENFRA» ELLER «UTENFRA»

Dernest handler det om pedagogikken:

– Skal ulike livssyn behandles mer likeverdig, innebærer det også mer likeverdig behandling *rent pedagogisk*. Man må være like mye på utsiden av alle livssyn og kikke inn og prøve å forstå, sier Nes.

Han synes skolen må være forsiktig med å bruke innenfra-perspektivet, som innebærer at elevene skal på innsiden og erfare og oppleve religion som «levende kilde til tro».

– I skolen må barna få lov til å reservere seg, ha avstand og studere fenomen uten å gå på innsiden og delta i ulike former for religionsutøvelse. Selvsagt må

skolen kunne gå på kirkebesøk, men det er ikke skolens oppgave å lære barna om bønn gjennom å be. Elevene skal lære *om* bønn, ikke lære *å* be.

Bønn, salmesang, gudstjenestedeltagelse, pilgrims-vandringer – alt dette er eksempler på aktiviteter Nes forstår er forlokkende og gode i læringssammenheng fordi de innebærer deltagelse og opplevelse.

– Mye god læring kommer som følge av slike opplegg, men det har ingen plass i en skole som skal være for alle, uavhengig av livssynstilhørighet.

I tillegg til opplevelsaktiviteter som dette, har faget også faglig innhold som medfører et innenfra-perspektiv av mer subtil art.

– Dette er en mer skjult form for påvirkning, der den som påvirker ikke nødvendigvis er bevisst at vedkommende driver påvirkning, mener Nes.

Det gjelder særlig bruken av fortellinger og lignende.

– Med utgangspunkt i en religion vil man anskueliggjøre noe allmennmenneskelig. Fortellingen om den barmhjertige samaritan egner seg veldig godt til det. Men når den får stå *alene* som tematisering av å det være et godt menneske, blir budskapet at de kristne er gode mennesker. Og her kommer *fraværet av pluralisme* inn, som er ett av kjernepunktene i kritikken mot faget: at det er altfor lite pluralistisk lagt opp. Det, kombinert med kristendommens overvekt, gjør at den blir stående som det gode og det sanne.

HEF ønsker seg altså større balanse mellom fortellingene som brukes.

HÅP OM ENDRING

– I tillegg bør barnas egen erfaringsverden få en mer sentral plass, særlig i barneskolen. I stedet for å gå fra tradisjonen til barnet, bør man ta utgangspunkt i barnets erfaringer når etiske og eksistensielle spørsmål skal behandles.

– *Mange religiøse vil innvende at dette er humanistisk preging?*

– Man kan godt si at det er humanistisk praksis eller humanistisk anbefalt praksis, men det som er bra er man tar utgangspunkt i barna og beveger seg videre i pluralistisk form for læring, der det ikke bare er ett bud fra én religion som legger premissene.

Hans Christian Nes gir uttrykk for et visst håp om endring i faget.

– Det er positivt at kunnskapsministeren tar EMD-dommen på alvor. Ingen har vært så tydelige før. Men Djupedal balanserer på en hårfin knivsegg når han skal få politisk flertall for substansielle endringer i faget.

– *Hvilke fagmiljøer bør Djupedal gå til?*

– Oddsene for å få de endringene vi krever bør inn, blir veldig små hvis man nå bare skal trække i de samme fagmiljøene. De som bør med nå er filosofer med filosofisk praksis, idéhistorikere, religionsvitere, lærere og elever, i tillegg til at ulike livssynsorganisasjoner også bør bli hørt.

Et frø ble sådd ved Verdens ende

Midt i august møttes rundt 50 ungdommer på Tjøme for å stifte Norges første humanistiske ungdomsorganisasjon.

Tekst: Even Gran

Selve dagen da Humanistisk ungdom ble stiftet – torsdag den 16. august – var bare én av seks dager fylt med sosialisering, foredrag, debatter og underholdning. På Eidene senter ved Verdens ende på Tjøme i Vestfold koste rundt 50 unge humanister seg en hel uke på tampen av sommerferien.

I tillegg til stiftelsesmøtet gikk uka med til bading, grilling, kåring av den beste Se og Hør-leseren, lage «halen på grisen», quizzer, kåring av den mest originale e-postboksen, og en masse annet tull og tøys som hører med på en ungdomsleir.

KONSPIRASJONSTEORIER ER ALVORLIGE GREIER

Innimellom grillinga og badinga ble det imidlertid plass til litt alvor også. Mandag holdt den HEF-ansatte filosofen Kaja Melsom et foredrag om humanisme

under tittelen «Når spørsmålene blir viktigere enn svarene». Der ble ungdommene utfordret på spørsmål om alt fra Märtha Louises engleskole til eget ståsted og livssyn.

Tirsdag innledet Humanist-redaktør Arnfinn Pettersen om konspirasjonsteorier. Etter foredraget fikk ungdommene i oppgave å lage sine egne teorier som ble presentert på kvelden for tre kritiske dommere; Pettersen, Melsom og skolekonsulent i HEF, Hans Christian Nes. Vinneren ble en konspirasjon om at kjøttprodusenten Gilde selger forgiftet mat for å kontrollere folket.

Dagen etter var Pettersen tilbake, og denne gangen med et litt mørkere utgangspunkt. Han fortalte om all den død og fordervelse som blind tro på konspirasjonsteorier kan føre til, med Holocaust som det mest kjente eksempelet.

– Men finnes det ikke konspirasjoner da? var det en som spurte.

– Jo, det gjør det. Og det er all mulig grunn til å avsløre dem også. Men når man, etter å ha undersøkt saken, ikke finner noen rimelige holdepunkter for at konspirasjonsteorien er sann, må ethvert rasjonelt menneske gi opp teorien, svarte Pettersen.

Senere var det foredrag om krig og etikk av Christoffer B. Larsen, mens Ingrid Strangrer Thorsen forklarte «hvordan man starter lokallag på 1,2,3». Skeptiker Terje Emberland var invitert for å fortelle «hvorfør spådomskunst alltid virker», og det var også et foredrag med tittelen «Er jenter jenter verst?». Illusjonist Rune Steiro tok med seg ungdommene «inn i illusjonenes verden», og til slutt holdt Didrik Söderlind et foredrag kalt «Svartmetallister og Brun-

Ungdom fra hele landet møttes til meningsutveksling og refleksjon på Humanistisk sommerleir, her fra et gruppearbeid. Foto: Ingrid Stranger-Thorsen

AKTUELT **A**

Det nye styret i Humanistisk ungdom. Bak fra venstre: Siri Engen, Lars Petter Helgestad og Oda Martine Øverhaug. Foran fv: Espen Urkegjerd, Steffen Falkevik, Thomas Sæløen, Mari Anna Friedrich, Solfrid Vige og Maja Berdal. Foto: Ingrid Stranger-Thorsen

– Dette var noe av det råeste jeg har vært med på noensinne!

skjorter», om musikk- og kulturuttrykket svartmetalls historie, ideologi og konsekvenser for samfunnet.

Søderlinds foredrag slo veldig godt an:

– Dette var noe av det råeste jeg har vært med på noensinne!, utbrøt en av deltagerne etterpå.

– EN PANGSTART

Før stiftelsesmøtet torsdag var det også satt av tid til å diskutere en del av de sakene som skulle opp på møtet. Det var spesielt navnet på organisasjonen som var tema. På onsdag fikk deltagerne stemme over nær 20 navnekandidater. De tre beste gikk videre til «finalen». Dette ble «Unghumanistene», «Humanistisk ungdomsforbund» og «Humanistisk Ungdom». Sistnevnte gikk av med seieren dagen etter.

Torsdagens stiftelsesmøte gikk forskriftsmessig

for seg. Over halvparten av delegatene tok ordet under debatten. Diskusjonene gikk høylydt om navn, uttalelser og styresammensetning. HEFs styreleder Åse Kleiveland og generalsekretær Kristin Mile holdt hilsningstaler. Det gjorde også flere besøkende fra humanistiske ungdomsorganisasjoner i andre land, for eksempel Finland, Sverige, Uganda og Belgia.

– Leiren ble en pangstart for oss. På fredag satt vi igjen med 50 engasjerte ungdommer som alle hadde lyst til å dra hjem og starte lokallag. Det er gull for en organisasjon i startfasen, sier den nyvalgte lederen av Humanistisk Ungdom, Lars-Petter Helgestad.

Humanistisk Ungdom utlyser skrivekonkurranse!

I forbindelse med IHEYOs toleranse-kampanje utlyser vi skrivekonkurranse for unge humanister. Vinneren blir publisert på fritanke.no 10. desember og i det første papirnummeret på nyåret hvis teksten er innenfor rammen av 4500 tegn (inkludert mellomrom). Det vanker også fine premier – i tillegg til heder og ære – på vinneren.

Du velger selv sjanger, men teksten må inneholde disse tre elementene:

**Toleranse
Ungdom
Framtid**

Mer info finner du på www.ung.human.no

Send inn til skrivekonkurranse@human.no innen 1. desember 2007!

FNs verdenserklæring om menneskerettighetene:

Det minste felles multiplum

Verdenserklæringen om menneskerettighetene ble vedtatt i 1948, men veien dit var kronglete. Ut fra ulike ståsted klarte man likevel å bli enige om hovedtanken, et minste felles multiplum av toleranse og likeverd.

Tekst: Lillian Hjorth

Enkelte ganger kan det være på sin plass å minne om historien. Når menneskerettigheter diskuteres – for eksempel om de er vestlig baserte eller om de representerer universelle verdier – er det historiske utgangspunkt vel verdt å huske. De internasjonale menneskerettighetenes startpunkt var 1945, året da FN ble etablert. Verden lå i ruiner, 50 millioner mennesker hadde mistet livet under krigen. Erfaringen med nazismens rasebarbari viste for hele verden det moralske lavmål menneskeheten hadde nådd. Det oppsto en følelse av desperasjon etter å få reist et moralsk og juridisk rammeverk som kunne hindre en gjentakelse. Det lød et rungende «aldri mer!» i det internasjonale samfunn.

Mange satte sin lit til at den nye globale organisasjonen skulle bli det kraftfulle instrumentet som verden trengte. Ikke som forgjengeren Folkeforbundet, som i 1930-årene feigt hadde sviktet da Italia erobret Etiopia og Hitler annekterte Rhinland, hendelser som ledet opp til den andre verdenskrigen. Det var i denne generelt aktivistiske etterkrigsatmosfæren at FN vedtok å nedsette en menneskerettighetskommisjon for å utarbeide en «International Bill of Human Rights». Menneskerettighetene skulle ikke bare bli snakket om: de skulle defineres og det nødvendige maskineriet for gjennomføring skulle kobles til.

Men om viljen var til stede, skulle prosessen vise seg å bli omstendelig og full av utfordringer. Problemets kjerne dreide seg om å få representanter fra ulike stater, kulturer og religioner til å enes om hva menneskerettighetenes innhold skulle være. Eleanor Roosevelt, FN-aktivisten og enken etter USAs tidligere president Franklin D. Roosevelt, ble valgt til kommisjonens leder. Hun ivret etter å starte arbeidet og inviterte til et første møte i styringsgruppen den 17. februar 1947 i sin leilighet i New York. Tilstede var Peng-Chun-Chang fra Kina, Charles Habibi Malik fra Libanon og FN-sekretariatets representant, den kanadiske juspro-

fessoren John P. Humphrey. Sistnevnte skulle føre utkastet i pennen.

– STUDER KINESISK FILOSOFI I ET HALVT ÅR

Det viste seg raskt at Chang og Malik sto altfor langt fra hverandre i sine filosofiske tilnærminger til å kunne starte arbeidet med å utforme en tekst. «Det var en god del snakk, men det kom ingen ting ut av det» skrev Humphrey siden om møtet. Han fortsetter: «Da, etter enda en kopp te, foreslo Chang at jeg burde legge alle andre arbeidsoppgaver til side for seks måneder og studere kinesisk filosofi. Etter det ville jeg kanskje kunne forberede en tekst for komiteen. Dette var hans måte å si at den vestlige innflytelsen kunne bli for stor (...) Det var deretter litt mer diskusjon, hovedsakelig av filosofisk karakter, fru Roosevelt sa lite og fortsatte å servere te.»

Chang var ikke den eneste som var skeptisk til at menneskerettighetskommisjonen ville lykkes i sitt foretagende: å skrive en «International Bill of Rights» som var universell i sitt vesen. Senere samme år mottok kommisjonen et langt memorandum fra den Amerikanske Antropologiske Foreningen. Den var bekymret for problemet med etnosentrisme – det å mene at sin egen kulturs verdier er bedre enn andres. Antropologene mente at kommisjonen sto i fare for å være etnosentrisk og at erklæringen ville reflektere amerikanske og vest-europeiske verdier.

Den amerikanske professoren Johannes Morsink, som har analysert og skrevet bok om prosessen, sier at kommisjonens representanter var klare over de store utfordringene og ansvaret som lå på deres skuldre: «Siden de fortsatte, på tross av advarslene, må de ha ment at de hadde funnet en måte å kvalitativt sammenligne forskjellige verdisystemer som skaper ulike livsstiler og til og med hele kulturer.»

Verdenserklæringen blir ofte anklaget for å være en vestlig konstruksjon, men det er god grunn til å

hevde menneskerettighetene universelle relevans som *normativt* verdigrunnlag. Det viser da også den prosessen som førte frem til FNs vedtak om Verdenserklæringen 10. desember 1948.

MENNESKERETTIGHETSKOMMISSJONEN

Menneskerettighetskommisjonen som skulle utforme «The International Bill of Rights» besto av 18 statlige representanter. I tillegg til personlige kvalifikasjoner, skulle det tas hensyn til geografisk spredning. Disse landene fikk oppdraget: Australia, Belgia, Den hvite-russiske sovjetrepublikk, Chile, Kina, Egypt, Frankrike, India, Iran, Libanon, Panama, Den filippinske republikk, Storbritannia, USA, Sovjetunionen, Uruguay og Jugoslavia.

Kommisjonen møttes første gang i januar 1947 og nedsatte en styringsgruppe på tre som skulle utforme et forslag til en «International Bill of Rights». Selv om gruppens første møte, som vi har sett, ikke ga umiddelbare resultater, ble det gruppens sekretær, John P. Humphrey, som skrev det første utkastet til erklæring. Enkelte av kommisjonsrepresentantene som innledningsvis hadde støttet forslaget om at gruppen bare skulle bestå av tre medlemmer, kom snart på andre tanker. Blant andre Sovjetunionens delegat kritiserte at «The Bill of Rights» bare skulle bli skrevet av noen få eksperter og ønsket en utvidelse. Det at gruppen ble bestående av representanter fra åtte land – Australia, Chile, Kina, Frankrike, Libanon, Sovjetunionen, Storbritannia og USA – førte til en mer inkluderende prosess som forbedret erklæringens universalitet.

På ethvert tidspunkt i prosessen hadde de 38 resisterende medlemsstatene i FN, som verken satt i kommisjonen eller styringsgruppen, mulighet til å levere inn sine egne forslag. De fikk også utkast på høring, og en rekke anledninger til å ytre seg i de omfattende forhandlingene som fant sted i FN mens generalfor-

Universelle rettigheter: nepalske demokratiaktivister i India demonstrerer mot regimet i Nepal.
Foto: Scanpix/AFP

Universelle rettigheter: Demonstrasjon i Sør-Afrika mot menneskerettighetsbrudd i Zimbabwe på menneskerettighetsdagen 10. desember 2004. Foto: Scanpix/AFP

Pakistanske menneskerettighetsaktivister marsjerer mot religiøs ekstremisme og forsøkene på talibanisering av rettsvesenet i Islamabad tidligere. Foto: Scanpix/AFP

samlingen satt samlet i perioden september til desember 1948. Ikke-statlige organisasjoner (NGOer) med konsultativ status i FN, hadde muligheter til å gjøre sin stemme hørt gjennom deltakelse i alle møter, mens andre NGOer kunne sende inn forslag. Selv utkast fra enkeltpersoner ble arkivert og brakt videre, skriver Morsink: «Alt tyder på at det meste av denne mer eller mindre uformelle, ikke-statlige input, ble satt pris på og ofte brukt.»

KONVENSJON, ERKLÆRING ELLER BEGGE DELER?

Under den siste debatten i FNs generalforsamling 10. desember var det mange gratulerende innlegg. Flere fremhevet den inkluderende prosessen og hevdet at erklæringen hadde verdensomspennende anvendbarhet. Syriske Rahman Kayala Abdul sa at erklæringen ikke var «arbeidet til noen få representanter i generalforsamlingen eller i det økonomiske og sosiale råd; det var prestasjonen til generasjoner av mennesker som har arbeidet fram mot denne målsetting. Nå endelig, vil verdens folk få høre det proklamert at deres mål er nådd gjennom De Forente Nasjoner».

Verdenserklæringen ble vedtatt ved midnatt 10. desember 1948. 48 stemte for, ingen stemte mot, men 8 avsto fra å stemme.

Helt frem til juni 1948, mente de fleste kommisjonsrepresentantene at oppdraget dreide seg om intet mindre enn å utforme både en erklæring og konvensjon (som er juridisk bindende for statene). Supermaktene USA og Sovjetunionen insisterte derimot på at mandatet var å utforme en erklæring eller et manifest, uten tilhørende implementeringsmekanismer. Etter intense debatter ble det avgjort at kommisjonen «bare» skulle levere en erklæring. Morsink og andre hevder at det som av mange ble vurdert som et nederlag, skulle bli svært viktig for menneskerettighetsbevegelsen, sett med ettertidens øyne. Det faktum at erklæringen ikke er flettet sammen med noe konkret

verktøy for implementering, har gitt den en uavhengig moralsk status i verdenspolitikken.

FORHANDLINGENE OM ARTIKKEL 1

I likhet med resten av innholdet i erklæringen, gikk den viktige artikkel 1 gjennom mange forandringer fra første utkast og til den endelige versjon. Viktige spørsmål dreide seg om likestilling mellom kjønnene og hvorvidt det skulle henvises til Gud og/eller Natur. Etter lange forhandlinger i styringsgruppen i desember 1947, ble denne ordlyden for artikkel 1 vedtatt forelagt for kommisjonen: «*All men are born free and equal in dignity and rights. They are endowed by nature with reason and conscience, and should act towards one another like brothers.*» Gruppen tok ikke hensyn til rådet som den fikk av danske Bodil Begtrup, som deltok på møtet i kraft av å være leder av FN-kommisjonen for Kvinners status. Hun foreslo at uttrykket «*all men*» skulle byttes ut med «*all human beings*», et syn som også ble støttet av den kvinnelige indiske representanten Hansa Mehta. På et senere møte der hele kommisjonen var samlet, ble forslaget fra Begtrup og Mehta likevel innarbeidet. Argumentasjonen hadde sunket inn og tiden var blitt moden. «*All men*» ble erstattet av «*All human Beings*» og «*like brothers*» av «*in a spirit of brotherhood*».

Heller ikke Bogomolov, Sovjetunionens representant, vant frem med sitt syn i styringsgruppen. Han mente at ordlyden i artikkel 1 verken passet i en første artikkel eller i et forord. Bogomolov var ikke den eneste som protesterte mot det som kunne oppfattes som abstrakte filosofiske eller religiøse hentydninger i artikkel 1 (særlig «*by nature*»). Mange kommisjonsmedlemmer virker i det hele tatt å ha vært i beredskap i forhold til farene ved å involvere filosofiske, religiøse eller ideologiske prinsipper, noe de åpenbart mente ville føre til vanskelige motsetninger.

Denne diskusjonen skulle likevel vise seg å bli

uunngåelig. Da erklæringen i sin helhet ble gjenstand for drøftelser i FNs generalforsamling høsten 1948, foreslo den brasilianske delegasjonen at den andre setningen i artikkel 1 burde begynne med: «*Created in the image and likeness of God, they are endowed with reason and conscience.*» Også den nederlandske delegasjonen foreslo formuleringer som viste til menneskets guddommelige og udødelige skjebne. De påsto at majoriteten av verdens befolkning trodde på gud eller en overjordisk skaper, og derfor ønsket å se menneskerettighetene fundamentert i dette perspektivet.

Flere var uenige og hevdet at flertallet av mennesket slettes ikke var religiøse. Andre igjen fremhevet det enkle poeng at siden ikke alle mennesker er religiøse, kunne denne formuleringen være nok til å true en universell tilslutning til erklæringen. Dette viktige filosofiske spørsmålet ble aldri gjenstand for votering. Etter hvert som den dype motstanden ble klar for forslagsstillerne, ble forslagene trukket. Mest motstand kom det faktisk fra nasjoner som på slutten av 1940-tallet fremdeles aktivt ble formet av en eller flere av verdens store religiøse tradisjoner. Dersom majoriteten ville, kunne de dermed ha gjort felles sak med forslagsstillerne og bestemt at spørsmålet skulle stemmes over, og dermed påtvunget de landene som ikke ønsket det (les: de kommunistiske statene) en religiøs henvisning. Det skjedde ikke. De fleste av de «religiøse» delegasjonene, var åpne for at folk kunne ha sin uavhengige tilnærming til hva som er de fundamentale sannheter, og tillot derfor en sekulær erklæring.

SIN EGEN KURS

Den åpenbare fordelene ved å knytte menneskerettighetene til Naturen eller til naturens Gud, er at det blir lett å anerkjenne dem som universelle – at alle mennesker har dem. Men de som utarbeidet Verdenserklæringen delte ikke opplysningstidens tro på en eneste, oversanselig kilde til verdi/moral, skriver Morsink.

Universelle rettigheter: Indiske barn i Chandigarh bærer lys under en markering av FNs Menneskerettighetsdag 10. desember. Foto: Scanpix/Reuters

Tvert imot viser han at alle sammenhenger mellom Gud og natur ble brutt i forhandlingene, og at representantene stemte for et gjennomgående sekulært dokument. Ingen referanse til noe overordnet ble til. I sluttforhandlingene – nettopp for å unngå henvisning til gud – ble referansen «*by nature*», som hadde vært en del av artikkel 1 nesten hele tiden, tatt ut.

Med dette tatt i betraktning bør vi ifølge Morsink derfor heller ikke forstå de begrepene i erklæringen som faktisk er hentet fra opplysningstidens tradisjon (for eksempel: *umistelige* [inalienable], *iboen* [inherent]), innenfor rammene av den vestlige rasjonalistiske tradisjon. De som skrev erklæringen, fulgte ikke blindt opplysningstidens presedens, men staket ut sin egen uavhengige kurs.

Den norske menneskerettighetsforskeren Tore Lindholm mener det er god grunn til å tro at tanken bak artikkel 1, «selve fundamentet og hjørnesteinen i erklæringen», er at den verken skulle hevde eller implisere – men heller ikke nekte for – at «systemet av universelle menneskerettigheter er basert på noen slags idé om menneskets natur, naturen selv eller av Gud». Lindholm konkluderer at artikkel 1, «tolket i sin rette kontekst, ikke er tradisjonelt, vestlig naturretslig fundamentert, men gir den tynne, uunnværlige normative basis, der representanter for mange religioner, moraltradisjoner og ideologier klarer å etablere, ikke bare et politisk kompromiss, men også en ikke-eksklusiv og stabil moralsk enighet om menneskerettigheter».

ET MINSTE FELLES MULTIPLUM

Forhandlingene om artikkel 1 illustrerer et viktig kjennetegn ved Verdenserklæringen. Den er et kompromiss som kan gjøres til gjenstand for en overlappende samstemmighet: Ut fra ulike ståsted kan de fleste sivilisasjoner og religioner enes om hovedtanken, et sivilisatorisk minste multiplum av toleranse og likeverd.

Og da er vi tilbake til begynnelsen, nemlig det ekstreme historiske øyeblikket menneskerettighetene ble

formet i. Skjebnefellesskapet fra krigens dager sto ennå så fast i erindringen, og viljen til å enes om det felles mål, ble viktigere enn hver og ens særlige bakgrunn. «Den moralske forferdelsen gav dem en felles plattform å operere og utføre arbeidet fra.» Kanskje er det så enkelt som dette: at mennesket, når det møter det aller verste, klarer ser hva det rette er?

I alle fall har ettertiden vist at Verdenserklæringen har bestått møtet med fremtiden med glans. På tross av anklager om vestlig innflytelse, har myndigheter og aktivister over hele verden tatt erklæringen til seg både som en forpliktelse og en inspirasjon i sitt daglige virke for å skape bedre levevilkår for seg og sine medmennesker. I 1993, på FNs verdenskonferanse om menneskerettigheter i Wien, der 173 stater var samlet, ble det atter en gang fastslått: «*The universal nature of these rights and freedoms is beyond question.*» På tross av de nesten 60 år som er gått, er FNs Verdenserklæring om menneskerettighetene det aller viktigste internasjonale menneskerettighetsdokumentet. Ingen over, ingen ved siden.

Kilder: Galtung, Johan, *Menneskerettigheter vestlige, universelle eller begge deler?* Humanist forlag 2007 (første utgave 2003) Hagtvedt, Bernt: *Menneskerettighetserklæringen – et lykkelig moment i historien* (Kronikk i Aftenposten 1998) Hobsbawm, Eric: *Ekstremismens tidsalder Det 20 århundrets historie*, Gyldendal 1994, Lindholm, Tore: *Article 1*, Gudmundur Alfredsson og Asbjørn Eide (red.) «*The Universal Declaration of Human Rights A Common Standard of Achievement*, Martinus Nijhoff Publishers The Hague/Boston/London 1999 Morsink, Johannes, *The Universal Declaration of Human Rights - Origins, Drafting and Intent*, University of Pennsylvania Press, 1999 Soltvedt, Lars Petter, *Verdenserklæringen: tilblivelse og innhold*, notat 2007

Menneskerettigheter er individers rettigheter og staters forpliktelser. Deres fundament er at alle har det samme menneskeverd og at ingen skal diskrimineres på grunnlag av kjønn, hudfarge, etnisitet, religion, eller andre kjennetegn. Menneskerettighetene skal sikre sivile og politiske rettigheter samt økonomiske, sosiale og kulturelle rettigheter. FNs Verdenserklæring om menneskerettighetene (1948) med dens 30 artikler som definerer hvilke rettigheter individene har, dannet grunnlaget for det omfattende menneskerettighetssystemet som har vokst frem etter den andre verdenskrigen. Det finnes i dag et hundretalls menneskerettighetsdokumenter, samt uttallige statlige og ikke-statlige aktører som arbeider for å bedre respekten for menneskerettighetene verden over.

Se feks. www.menneskerettigheter.no

Lillian Hjorth har erfaring fra arbeid i Den norske helseforskomiteen og underviser i menneskerettigheter. Fra og med neste nummer av Fri tanke vil hun skrive en fast spalte om menneskerettigheter.

Se også intervjuet med henne og Enver Djuliman side 22.

Den nye lederen

Som styreleder i Human-Etisk Forbund kan Åse Kleveland gjerne tenke seg å arrangere messe for det gode i mennesket.

Tekst: Kirsti Bergh

– Jeg har en klokkertro på mennesket – på menneskets evne til å skape, til å tenke og til å forandre – hvis vi bare gjør det sammen. Det er min humanistiske «grunnplanke», sier Åse Kleveland, Human-Etisk Forbunds nye styreleder.

Det var ingen tvil om at det å få Åse Kleveland med på laget var en drøm som gikk i oppfyllelse for mange aktive og tillitsvalgte i Human-Etisk Forbund. Ikke bare har hun en rakrygget og flott framtoning, kjendisfaktor og en imponerende CV både kulturelt og politisk, blant annet som kulturminister i en av Brundtlands regjeringer.

Åse Kleveland skal som direktør for Rikskonsertene få hele Norge til å synge, kan hun også få Human-Etisk Forbund til å synge i kor?

Det var ektemannen, Oddvar Bull Tuhus, som overbeviste henne om at hun denne gang skulle svare ja på henvendelsen fra HEF-hold.

– Han er en klok man som vet mer om meg enn jeg selv gjør. Ellers er han fryktelig opptatt av å si i fra om at jeg tar på meg for mye, men dette mente han jeg ville angre *veldig* på hvis jeg ikke sa ja, forteller hun.

Så hun tok en runde til med seg selv og tenkte seg veldig godt om, før hun sa ja. Og hun bedyrer at hun vet hva hun går til.

MENINGSFYLT

Hun sa ja fordi dette vervet er noe av det mest meningsfulle hun kan tenke seg, fortalte hun landsmøtet. Det mener hun fortsatt.

– Jeg opplever at det HEF står for og de grunnleggende målsetningene er viktigere å forfekte enn noen gang. Dels fordi vi befinner oss i en verden hvor så mye uro og konflikter springer ut fra politiserte religiøse bevegelser. Og like viktig, fordi Norge på en helt annen måte enn før er blitt et flerkulturelt samfunn, sier hun.

Hun har ikke alltid vært fullstendig enig med alle standpunkt forbundet har frontet. Som menig medlem har hun av og til syntes at HEF har fremstått i veldig stor grad som utelukkende å være *motkraft*.

– Men det er klart: i en organisasjon som har så

mange medlemmer og oppfatninger som HEF, vil det alltid være spørsmål som er hjertesaker – og saker der et flertall, eller de som høres, står for noe man ikke er enige i. Det er det som er *demokrati*.

Hun sammenligner det med da hun som voksen gikk aktivt inn i Arbeiderpartiet.

– Jeg ble partimedlem ut fra en tankegang om at jeg ikke bare kunne klage, men arbeide for å påvirke innenfra, sier hun, og stopper opp.

– Nå kan det høres ut som jeg vil gjøre revolusjon i HEF, men det har jeg ikke tenkt, smiler hun.

– Vi mennesker er mer enn materie.

Men hun ønsker å gjøre sitt for at færre mennesker skal leve i den tro at HEF er motstander til religioner generelt og Den norske kirke spesielt. Det tror hun også vil øke tilstrømningen av nye medlemmer ytterligere.

Hun forteller at hun har fått respons både fra menige medlemmer og tillitsvalgte som ønsker velkommen en sterkere vektlegging av hva forbundet er *for*.

– Jeg oppfatter at det er stor enighet om hvor viktig det er at ikke humanismen framstår som en mangelsykdom. Det betyr ikke at vi ikke er en kamporganisasjon blant annet når det gjelder KRL, som vi er mot, og statskirken, som vi er mot. Men det er viktig å være bevisste på hvilken retorikk vi bruker og hvilke eksempler vi trekker fram, poengterer hun.

– Samtidig som det at vi er for likestilling

mellom livssyn ikke betyr at vi ikke skal yte motstand der livssyn undertrykker eller krenker.

Men du får ikke oppleve Åse Kleveland som en religionskritisk agitator. Hun vil ikke stå i fremste rekke for å skyte ned andre folks eller prinsessers engler.

– Så lenge jeg slipper å tro på engler, ja, da er jeg for total livssynsfrihet innenfor de begrensninger som menneskerettighetene og den gyldne regel setter. Så fort det går utover andre mennesker, da skal jeg være dypt kritisk.

LIVSSYNSREISEN

Åse Kleveland har aldri betraktet seg selv som religiøs. Hun vokste opp i det hun beskriver som et areligiøst hjem, med en far som på sin side hadde vokst opp i et svært religiøst hjem – og seinere tatt avstand fra det. Da familien en periode bodde på Sørlandet fikk hun oppleve kristendomsundervisning á la bibelbeltet, som hun karakteriserer KRL-faget som en mild bris i forhold til. Det tok hun på ingen måte skade av, men hun har stor forståelse for at mange opplever både dagens og gårsdagens kristendomsfag som problematisk og forkynnende. Ikke minst i det flerkulturelle samfunn som Norge er i dag.

Borgerlig konfirmasjon eksisterte ikke i hennes vokabular da hun var fjorten og alle rundt henne ble konfirmert, men hun fikk velge om hun ville konfirmere seg eller ikke.

– Det var første gang jeg funderte alvorlig over mitt forhold til religion. Uten noen form for press fra mine foreldres side, konkluderte jeg med at jeg ikke trodde på noen gud, og valgte å ikke konfirmere meg.

Åse Kleveland var en kjent artist allerede som 16-åring. Som 18-åring representerte hun Norge i den internasjonale Melodi Grand Prix-finalen med sangen «Intet er nytt under solen» og nådde 3. plass. Og som ung artist turnerte hun også i utlandet, blant annet opptrådte hun i en rekke land i Asia. Opplevelsen av hvor sterkt religion preget samfunnet og hvordan den passiviserte og undertrykket mennesker var sterk for ungjenta.

– Jeg var full av opprør mot religion da jeg kom

Foto: Scanpix

hjem. Det var da jeg kom fram til at jeg i ærlighetens navn ikke kunne bli stående som medlem i statskirken når jeg ikke trodde, og så meldte jeg meg ut, forklarer hun.

Da hun etter hvert kom i kontakt med Human-Etisk Forbund, var det gjennom engasjement i Borgerlig konfirmasjon. Og som taler under en seremoni på Vestlandet opplevde hun at stedets pikekor, etter å ha opptrådt, måtte gå ut under hennes tale. Den slags påvirkning kunne de ikke utsettes for. Det ga henne en aha-opplevelse av hvordan det var å arbeide for HEFs idealer mange steder.

ORDENSKVINNE

Åse Kleveland går for å være en proff, ordentlig og ryddig. Det var også det inntrykket som satt igjen etter det første styremøtet hun ledet. Riktignok måtte hun innlede møtet med å beklage at hun var kommet for seint. Hennes mye omtalte 40 år gamle Sonett brøt nemlig sammen underveis, og hun måtte gjøre vendereis og hente ny bil. Men det sier sitt om Åse Kleveland punktlig at hun *likevel* bare var skarve fem minutter forsinket.

Hva mener så den nye styrelederen er blant de største utfordringene forbundet står overfor? Det synes hun er for tidlig å utbasunere nå. Hun vil bli bedre kjent med organisasjonen først. Men hun trekker fram HEFs privilegerte situasjon med «evigvarende» vekst, noe som har betydd at forbundet hele tiden har hatt mulighet til å ekspandere med stadig nye aktiviteter.

– Vi må vurdere nye satsninger, men samtidig vurdere eksisterende aktiviteter med kritisk blikk. Kanskje kan vi oppnå samme resultater med andre tiltak, eller kanskje har de spilt ut sin rolle.

– Og det er bare å spørre de som har arbeidet sammen med meg: jeg er nokså usentimental. Jeg synes ikke man skal gjøre ting av gammel vane eller fordi det vil vekke debatt å ta nye grep. Vi må hele tiden spørre oss hvordan vi best skal nå de mål organisasjonen har vedtatt med de ressurser vi har.

Kleveland har signalisert at hun ikke er opptatt av detaljene og den daglige driften, men at hun vil

være mer opptatt av å tenke overordnet strategi – ikke bare på mål, men også på hvordan målene kan nås. Hun nevner seremonienes betydning, organisasjonens omdømme, høyere medlemstall, nye aktiviteter, arbeidet på lokal- og fylkesplan. Og hun vil at minst ett styremøte i året arrangeres utenfor Oslo, for å møte de tillitsvalgte der de er. Selv om hun ikke er fremmed for å være synlig som talsperson for forbundet, er hun likevel klar på at det er organisasjonen og administrasjonen som driver det daglige arbeidet.

Så er det saker hun gir uttrykk for at hun ikke har utmeislet standpunkt i forhold til. Det gjelder for eksempel eutanasi, eller aktiv dødshjelp som hun mener man må være ærlig nok til å kalle det.

– Men jeg har stor respekt for spørsmålet og tror det er viktig at vi ikke viker unna diskusjonen. Men skal HEF innta et standpunkt, må det være et stort og dokumenterbart flertall av medlemmene som stiller seg bak det.

MESSE FOR MENNESKET

Så tenker hun høyt. Om at HEF kunne bruke den anledning som dagsaktuelle saker gir til å rette oppmerksomheten mot fundamentale spørsmål som for eksempel forsvar av ytringsfriheten – på flere måter enn bare i skriftlig form.

– Overgrepene i dag er så mange. Se på Russland hvor samfunnskritikere nok en gang sperrer inne på sinnssykehus og fangeburene på Guantanamo er fremdeles i full bruk. Humanismen bygger på overbevisningen om at alle mennesker har samme verd, og det forplikter oss til å jobbe for rettferdighet. Det forutsetter ytringsfrihet som jo også er bunnplassen i humanismen så vel som i demokratiet

Er det mulig å finne former for å samles rundt viktige hendelser, slik HEF var med å gjorde under det livssynsnøytrale arrangementet til minne om ofrene for terrorangrepet 11. september? Til tross for at det var en tragedie av helt spesielt omfang, er hun overbevist om at det er mulig å finne måter å løfte de humanistiske verdiene på i tillegg til seremonivirk-somheten.

– Jeg ønsker vi kan få en diskusjon om hvordan å *løfte opp* det vi står for i sammenhenger som ikke bare er diskusjonsmøter. Hvor man, som under 11.september-markeringen, bokstavlig talt *sang* ut sin protest mot det som hadde skjedd. Nå er jeg sikkert preget av Rikskonsertenes «Hele Norge synger»-prosjekt, men likevel..., smiler hun.

Og hun mener kultur har en viktig rolle å spille, slik den gjør i forbindelse med dagens seremonivirk-somhet.

– Jeg har tro på det å skape en ramme om *kjernen i humanismen*, gjennom musikk og kultur. Jeg er til og med så dristig å si – for dette kan jo testes – at jeg tror det som gjør at mange søker til nyåndelighet og tilsvarende er en mer grunnleggende lengsel etter å bli inspirert og kjenne tilhørighet til noe større enn seg selv. Det er en lengsel jeg tror er dypt menneskelig, som alle har og som man må ta på stort alvor.

Hun slår ut med armene:

– Mange får dekket det gjennom å oppleve naturen med ipoden på full styrke – *både* yndlingsmusikken og «det store rommet» med lys, skygge, dufter og skjønnhet. Det er klart at det må være fantastisk.

Kleveland ser for seg at det går an å skape en høy-tidelig ramme, som en messe til det gode i mennesket og menneskeheten.

– *Noen vil si at det minner faretruende om et religiøst språk?*

– Kall det hva du vil, men gi ikke religionene ene-rett på åndelighet, så enkelt skal det vel ikke være? Jeg opplever sterkt at min åndelighet får næring når jeg hører på musikk, og naturen har vært min kirke siden jeg var ung. At noe så abstrakt som musikk kan få deg til å sprekke av glede eller å briste ut i gråt er ikke noe mindre enn et mysterium. Det sier noe om at vi mennesker er mer enn materie. Gudstro dekker dette behovet hos en del, men fordi man ikke selv er religiøs, ville det være «høl i hue» å benekte denne siden av det menneskelige. Jeg synes tvert imot at vi som humanister skal ta det på stort alvor i vår kommunikasjon med våre medlemmer så vel som andre.

Brutal heksetro i fortid og nåtid

Hekseforskere er opptatt av å gi oss ny innsikt i Europas brutale historie, men samtidig rette fokus mot de deler av verden hvor heksetro fortsatt er brutal samtid. – Vi har et ansvar for å bidra til folkeopplysning i land som sliter med hekseforfølgelser i dag, sier heksehistoriker.

Tekst og foto: Anne Hjort-Larsen

De siste 20 årene har hekseforskningen fått en bredde og tyngde som er med på å gi ny innsikt i menneskenes brutale sider. Hittil har hekseforfølgelsene i Europa for 3-400 år siden vært sett på som en grusom periode i vår historie, men samtidig som et unntak og et uttrykk for en villfarelse. I Europa ble over 45.000 drept etter beskyldninger om hekseri og kontakt med djevelen, om lag 800 av disse drapene skjedde i Norge.

– Noe av det viktigste vi kan gjøre er å lære av fortiden, men mest av alt må vi ta inn over oss at vi har et ansvar for å bidra til folkeopplysning i land som i dag sliter med hekseforfølgelser, sier Ronald Hutton, professor ved Universitetet i Bristol.

Han er en av verdens ledende hekseforskere, og deltok på den fjerde og internasjonale Heksekonferansen i Vardø i sommer. Mange av de tilstedeværende forskerne var opptatt av de tradisjonelle hekseforfølgelsene, og disse er beklageligvis langt fra historie, men en grusom virkelighet i land i Afrika, Asia og Latin-Amerika i dag. Senest i august i år ble to eldre kvinner brent til døde i Sør-Afrika fordi en gruppe studenter mistenkte dem for å ha forhekset skolen deres, ifølge Nettavisen.

HEKSENES FELLESTREKK

I et forsøk på å se etter fellesnevner ved heksene i

ulike land og til ulike tider, har Hutton og kolleger kommet fram til følgende universelle karakteristika ved «hekser»:

(1) at det er en person som bruker påståtte overnaturlige krefter til å forårsake ulykke eller skade på andre; (2) personen skader naboer eller slektninger, ikke fremmede, og blir dermed en trussel i lokalsamfunnet; (3) personen handler ikke for direkte økonomisk vinning, men ut fra misunnelse eller ondskap. Heksen er derfor enten iboende ond, eller i klørne på en djevlsk kraft; (4) Eksistensen til en slik person er ikke en isolert eller spesielle hendelse. Vedkommende står i en tradisjon som han eller hun har arvet eller blitt opplært eller

Bålbrenning under heksekonferansen. Bålet var ment som en solidarisk handling med alle trolldomsdømte gjennom tidene, men ikke alle befant seg vel med denne symbolske bålbrenningen.

innviet i; (5) personen kan bli effektiv stoppet, enten ved motmagi, ved å bli tvunget til å trekke forbannelsen tilbake, eller ved at man tar livet av vedkommende.

Til sammen utgjør dette en oppskrift på frykt, mistanke – og ofte personlige og kollektive tragedier.

I de tidligere koloniene i Sør-Asia, Afrika og Latin-Amerika, ble ikke befolkningen utdannet vekk fra trolldomstroen. Dermed medførte avkoloniseringen fra 1940-tallet en utbredt gjenopptagelse av hekseforfølgelser i disse områdene, framholder Hutton.

Det mest ekstreme har vi sett i land som Ghana, Kamerun og Malawi, hvor man sågar har vedtatt hekselover, men også i Tanzania hvor myndighetene vedgår at 5000 av deres innbyggere ble tatt av dage i heksejakt i årene 1994-98. Andre land som Sør-Afrika satser på alminnelig folkeopplysning for å komme hekseforfølgelsene til livs.

EUROPA VAR SPESIELL

To aspekt ved hekseprosessene i Europa gjør dem særlig unike. Det ene er at det er den eneste regionen der hekseri ble betraktet som en organisert kjettersk religion, hvor heksene hadde lovet troskap til en overnaturlig ond makt i kamp med en ekte Gud og hans sanne kirke.

– Det andre er at man i Europa i løpet av relativt kort tid ble overbevist om at troen på hekser måtte avvises og at trolldomsforfølgelsene var et feilgrep, sier Hutton.

Noe av det merkeligste den britiske professoren opplever når det blir snakk om hekser og trolldom, er at rasjonelle, velutdannede og fornuftige mennesker

– Jeg ønsker at vi skal fokusere på at hekser ikke tilhører fortiden, men at de representerer et stort praktisk problem for regjeringer verden rundt i dag.

Ronald Hutton, hekseforsker

likevel i fullt alvor spør: «Men virker trylleformlene?»

– Da kan jeg svare: Ja, hvis du tror på det! Og begrunnelsen min er basert på en streng vitenskapelig metode, formidlet av legen Walter Cannon, som ble interessert i krigsofre og hvorfor de døde, angivelig av sjokk, selv om sårene var minimale.

Cannon sammenlignet dette med rapporter fra europeiske leger som hadde arbeidet i koloniene og behandlet mennesker som døde fordi de trodde de var forhekset. Forklaringen er at både de angivelig forheksede og de krigsskadede trodde de kom til å dø. Rammet av denne angsten ble den forheksede eller krigsskadede så redd for å spise og sove at det svekket

kroppen. Den ble konstant oversvømmet med adrenalin, helt til vitale organer ble overbelastet og ikke klarte mer, og vedkommende døde.

– Den logiske trøsten blir dermed at de eneste som er sikre mot hekser og trolldom er de som ikke tror på det.

VIKTIG Å NÅ UT MED KUNNSKAP

– Noe av det som er historikernes drivkraft er ønsket om å forstå fremmed tenkemåte. Jeg ønsker at vi skal fokusere på at hekser ikke tilhører fortiden, men at de i dag representerer et stort praktisk problem for regjeringer verden rundt, understreker Hutton.

– Hvis utdanning er nøkkelen til å beskytte folk fra død og skade som skyldes trolldom og hekseri, besitter vi en nøkkel med våre kunnskaper, sa den britiske historikeren. Han ønsker å nå fram med oppdaterte kunnskaper som kan hindre at troen på trolldom får forårsake irrasjonelle og livsfarlige hekseforfølgelser.

Vardø ved Ultima Thule

Vardø ligger lengst mot nord og øst, og er Norges eneste arktiske by. På 1600-tallet var dette verdens ende – et *Ultima Thule* – der heksene samlet seg på fjellet Domen utenfor byen. Noen samiske menn, men flest norske kvinner – til sammen 92 – ble her brent som hekser for forbrytelser de verken hadde eller kunne ha begått. Det gjør Finnmark til et av de verste områdene for hekseforfølgelser i Europa.

Et bredt og begrenset heksikon

Tekst: Anne Hjort-Larsen

Årsakene til hekseprosessene i Europa på 1600- og 1700-tallet og alle spørsmålene i tilknytning til dette har siden 1970-tallet engasjert stadig flere og bredere miljøer. Nå er det kommet et oppdatert samleverk *Encyclopedia of Witchcraft: The Western Tradition*.

– Da vi begynte trodde vi at vi ville få plass til all verdens kunnskap – hele verdens historie om hekseforfølgelser i to bind. I stedet er det blitt fire bøker, og vi ble nødt til å begrense oss til Europa, sier Richard Golden, som har vært redaktør for det leksikonet. I alt har 170 forskere og forfattere bidratt med artikler fra sitt spesialområde. Selv er Golden professor i historie ved Universitetet i Nord-Texas.

Arbeidet ble mye mer omfattende enn han hadde kunnet forestille seg. Bokverket forteller da også om hekseprosesser og forfølgelser i 28 land. Dette til tross:

– Vi har holdt på i fem år, og vi presenterer en oversikt over den kunnskapen vi har i dag om hekseprosessene, men vi er ikke i mål. Her er store utfordringer, men nå må andre miljøer ta over etter oss, sier Golden.

ETTERLYSER IKKE-VESTLIG INTERESSE

Golden er stolt over hva de har fått til og alt de har fått med, men samtidig reflekterer han over begrensninger og områder som bokverket ikke dekker.

– Vi som har bidratt til bokverket kommer alle fra vestlige land. Med andre ord skriver vi om oss selv. Det ville vært nyttig om forskere fra andre kulturer kom inn og begynte å se på vårt materiale og vår historie med sine øyne. Nylig fikk jeg en henvendelse fra en student i Beijing som kan borge for en slik fortsettelse, forteller han entusiastisk.

Hekseforskning har pågått i mange europeiske land. Samtidig er det veldig mange land og områder som er lite undersøkt. Dette gjelder blant annet land i Sørøst-Europa og Balkan-landene som tidligere hørte med til det Ottomanske riket. Det har både vært vanskelig å lete og lite å finne av materiale. Var det for eksempel ingen forfølgelser og hekseprosesser i Slovenia, Serbia og Albania? Overraskende lite har det også vært å finne fra Bulgaria og Hellas, mens det har vært noe mer fra land som Ungarn og Ukraina.

MINORITETENES HISTORIE

Samfunnet i middelalderen og tidlig moderne tid var dømmende og fordømmende overfor mennesker som enten falt eller ble plassert innenfor kategorier som kjetter, spedalsk, heks, jøde, sigøynere og homo-fil. Det har ikke vært overveldende det som hittil har vært mulig å finne ut om disse gruppene historie, beklager professor Golden.

Årsaken til det begrensede forskningsmaterialet

mener han kan være akademisk beskjedenhet, men vel så viktig: mangel på ytringsfrihet, og mangel på forskere. I tillegg kommer økonomiske hindringer, som igjen kan være en alvorlig hemsko for intellektuell nysgjerrighet.

Arbeidet med heksleksikonet avdekket behovet for tverrfaglig samarbeid og sammenligning over landegrensene, og Golden understreker verdien av konferanser som den i Vardø i sommer. Tre universitet sto bak, universitetene i Tampere i Finland, Austin i Texas og Tromsø. Den samlet forskere fra mange stæder og landområder, og nye forbindelser ble knyttet for videre forskning. For fortsatt er det mange ubesvarte spørsmål på dette forskningsfeltet.

RELIGIONENS ROLLE

Men at religion spilte en avgjørende rolle i forhold til hekseprosessene, er Golden ikke i tvil om.

– Europa opplevde Renessansen og Reformasjonen på 1500-tallet, og kirken ble opptatt av å ha kontroll over sjelene, eller som Voltaire sa: Fanatisme er til religion, som delirium er til feber. I dag ser vi fortsatt forfølgelser og grove brudd på menneskerettighetene samtidig med en fornyet interesse for religion. Nå skal en ha ydmykhet for historien, men vi mener å ha forstått: At jo mer religiøst et samfunn blir jo mer intolerant blir det, sier den amerikanske professoren.

Øvelse gjør mester – i menneskerettigheter

– Menneskerettighetenes potensial for å skape fellesverdier i flerkulturelle samfunn er undervurdert, sier Lillian Hjorth og Enver Djuliman. Med øvelsesboka *Bygg broer, ikke murer* ønsker de å stimulere til nettopp det.

Tekst og foto: Kirsti Bergh

Bygg broer, ikke murer
97 øvelser i menneskerettigheter, flerkulturell forståelse og konflikthåndtering.
Humanist forlag

Menneskerettighetene er ifølge forfatterne Lillian Hjorth og Enver Djuliman ikke noe man skal lære om, men noe man må læres opp i. De to menneskerettighetsaktivistene har gjennom Den norske Helsingforskomiteen organisert undervisning og selv undervist i menneskerettigheter, flerkulturell forståelse og konflikthåndtering i Norge, på Vest-Balkan, i Russland, Hviterussland og USA. Elevene har vært ungdommer, lærere, flyktninger, journalister og ansatte i offentlig sektor.

Prosjektet kom i gang etter at bosniske Enver Djuliman så hvordan flyktningbarn fra Bosnia hadde mange negative opplevelser bak seg med utgangspunkt i borgerkrigen. Han stilte seg spørsmålet: hvordan kan vi gi dem tilbake troen på seg selv og det internasjonale samfunnet?

– Vi tenkte: kanskje vi kan lære dem om menneskerettigheter og demokrati? Og vi merket at det fungerte, forteller Hjorth.

Det vil si: i begynnelsen holdt de foredrag og lignende, men det ble for kjedelig og pasifiserende. Etter hvert fant de ut at ungdommene selv kunne ha den viktigste rollen gjennom å delta.

– Som menneskerettighetsaktivister er vi opptatt av å endre virkeligheten, og det ble naturlig å jobbe med deltagende pedagogikk – fordi vi merket at det var det som fungerte best.

Som kursledere kom de ikke med erklærte sannheter, men stilte spørsmål.

– Pedagogikken baserer seg på at deltagerne lærer av hverandre, gjennom erfaring og får erfaring basert på øvelser, som gjerne tar form av teater, forklarer Djuliman.

– Det er en pedagogikk som skaper levende og interessante undervisningssituasjoner, og det er den beste måten når man arbeider med handlingsskapende arbeid, legger Hjorth til.

VERKTØYKASSE FOR PRAKTISK ARBEID

Prosjektet ga erfaring og kunnskap som de har basert boka *Bygg broer, ikke murer* på. Djuliman beskriver den som en verktøykasse for praktisk arbeid med menneskerettigheter, og de tror den vil være en verdifull ressurs for både lærere og kursledere i Humanistisk konfirmasjon. Den inneholder korte, men grundige innføringer i temaene menneskerettigheter, flerkulturell forståelse og konflikthåndtering, og til hvert tema hører en rekke teoretisk-praktiske øvelser som skal skape forståelse for et bredt spekter av problemstillinger i forhold til temaene.

Blant øvelsene finner vi for eksempel en som innebærer at deltagerne skal finne elementer i sin religion, kultur og tradisjon som står i motsetning til menneskerettighetene. En annen heter «fem stikk» og er et kortspill hvor deltakerne – uten å vite det – skal spille med ulike spilleregler. Slik får de en opplevelse av hvordan det er å komme til et samfunn og ikke kunne selv de mest elementære «koder». En tredje øvelse er spesielt rettet mot flyktningungdom, der de først i grupper skal definere utfordringer og forventninger de står overfor i Norge, deretter presentere og reflektere over svarene. Som del to av oppgaven skal de reflektere over sin personlige situasjon gjennom å fylle ut et skjema med utfordrende spørsmål, med etterfølgende refleksjon i fellesskap.

Boka inneholder tre elementer: menneskerettigheter, flerkulturell forståelse og konflikthåndtering. Og disse henger tett sammen, ifølge forfatterne.

– Mange brudd på menneskerettighetene har utgangspunkt i annerledeshet. Annerledesheten er utfordringen for menneskerettighetene. Flerkulturell forståelse handler om å se bakgrunnen for påstander, og grunnlaget for menneskerettighetene er individet i seg selv. Konflikthåndtering handler om å bli bevisst og å løse sine egne konflikter, noe som er med på å gi kontroll over egne liv. Og kanskje slik klare å se på verden utenfor seg selv.

I Norge har Djuliman og Hjorth arrangert menneskerettighetsskoler med omkring tjue ungdommer – fem norske og femten flyktninger – som har bodd sammen over ni dager.

– Ofte er våre skoler første gang norske ungdommer snakker med flyktningungdommer, og disse kursene blir møtested for dialog. De grundige evalueringene vi gjennomfører etterpå, viser at det skjer en holdningsendring. Blant annet får flyktningungdommer større selvtillit, sier Hjorth.

Aha-opplevelser skjer også hos norske ungdommer som møter en virkelighet de ellers vet lite eller ingenting om. Hjorth forteller om den norske unggutten som ble skikkelig forbannet etter å ha sittet oppe en hel natt og snakket med en 17-årig flyktningjente

som i sitt unge liv hadde opplevd både tvangsgifte, voldtekt, barnefødsel og flukt. Han ville *gjøre* noe for å endre den virkeligheten.

Djuliman og Hjorth mener menneskerettighetene ikke bare er handlingsrettet, men at de er en metode. De kritiserer norsk skole for ikke å ta menneskerettighetene på alvor, til tross for at de har fått en sentral plass i skolen.

– Vi ble skuffet da vi så den reviderte læreplanen etter at KRL-faget ble kritisert av FN-komiteen for menneskerettigheter. Faget ble pyntet med menneskerettighetene, i stedet for at de ble innlemmet som metode for dialog, sier Djuliman.

– I læreplanene understrekes det at menneskerettighetene er viktige å lære, men når vi ser *hva* de skal lære, er det bare Verdenserklæringen og litt om FN-systemet, og om barnekonvensjonen for de litt mindre barna, sier Hjorth.

– Skolen legger ikke opp til å *bruke* menneskerettighetene, men lærer bare statisk *om* dem, påpeker Djuliman.

De mener skolen heller bør legge vekt på å lære bort de verdiene som ligger i menneskerettighetene. Desto mer kunnskap om menneskerettigheter, flerkulturell forståelse og konflikthåndtering, desto bedre utvikling i samfunnet.

– Menneskerettighetskunnskap må læres. Denne kunnskapen skapes av oss mennesker, og derfor må vi regelmessig opplæres i disse verdiene. Kanskje vi tror at det å bo i et demokratisk samfunn gjør at vi vet alt dette, men det er ikke så sikkert.

MENNESKERETTIGHETSUNDERVISNING SOM INTEGRERING

Årene 1992-2004 var FN's tiår for menneskerettighetsundervisning. Djuliman og Hjorth påpeker at både FN og Europarådet arbeider mye med dette.

– FN ser at menneskerettighetsundervisning er et redskap for utvikling og demokrati. Det skjer mye internasjonalt som Norge ikke helt har fått med seg. Kanskje Norge tror det kan tillate seg å sove i timen, spør Hjorth.

De tror øvelsene også vil kunne brukes med stort hell i holdningsskapende arbeid blant flyktninger og innvandrere, for eksempel når det gjelder tema som likestilling og homofili.

Målet med menneskerettighetsundervisningen er ikke nødvendigvis å skape nye menneskerettighetsaktivister, men å skape tolerante mennesker, som «holder orden på sin egen kvadratmeter».

– En ungdom i Bosnia sa det slik: «Det er én eneste ting i universet du kan forandre på, og det er deg selv. Hvis vi ikke klarer det, then we're going backwards, you know...», foreller Hjorth.

– Som menneskerettighetsaktivister tillater vi oss

– [KRL-]Faget ble pyntet med menneskerettighetene, i stedet for at de ble innlemmet som metode for dialog.

å lære ungdom at de ikke bare skal lære, men at de skal gjøre disse verdiene til en del av sin personlighet, slik at de praktiserer det i virkeligheten, sier Djuliman.

Derfor gjør de alltid kontrolløvelser. Når en gruppe er blitt enig om at dialog er det beste, gjennomføres fem minutter etter på en øvelse der gruppen deles i to. De to gruppene står så ansikt til ansikt på to rekker. Deretter får begge gruppene beskjed om å flytte den andre gruppen bakover.

– Vi teller opp til tre, og sekunder senere ligger alle på gulvet og bryter. Hvor ble det av dialogen?, spør jeg. Når de var blitt enige om at dialog var den beste løsningen, hvorfor stilte ingen spørsmål ved min ordre? Det hjelper ikke at du kan alt om toleranse – i teorien – hvis du ikke praktiserer det. Ved å gjøre en slik øvelse – og dumme seg ut – glemmer de det ikke, forteller Djuliman.

Forfatterne

Enver Djuliman (jurist, undervisningsleder) og Lillian Hjorth (statsviter, tidl. informasjonsleder og fagsjef for undervisning) har begge vært ansatt i Den norske Helsingforskomité siden 1997.

Hjorth etablerte i 2007 Menneskerettighetsakademiet som hovedsakelig skal arbeide med undervisning i menneskerettigheter, flerkulturell forståelse og konflikthåndtering.

De har begge deltatt i andre bokutgivelser om menneskerettigheter.

Djuliman og Hjorth skal fra høsten 2007 undervise på det nye studiet «Deltakende metoder i menneskerettigheter, flerkulturell forståelse og konflikthåndtering» på Høgskolen i Buskerud.

Enver Djuliman og Lillian Hjorth er menneskerettighetsaktivistene som har skrevet en øvelsesbok i menneskerettigheter.

Regionalt etikkseminar for medlemmer

Individets rett - fellesskapets makt

27.-28. oktober 2007:

Innledninger om miljø, religion og eutanasi, med vekt på individets selvbestemmelsesrett veid mot hensyn til fellesskapet og framtida.

Innledere:

Dag Olav Hessen

Biologiprofessor og forfatter, tilsluttet Centre for Ecological and Evolutionary Synthesis ved UiO

Sara Azmeh Rasmussen

Koordinator for Liberalt Laboratoriums arbeidsgruppe om islam og det liberale samfunn og debatt- og kronikkredaktør i Utrop

Lorentz Stavrum

Advokat, tidligere sentralstyreleder i HEF og leder av forbundets eutanasiutvalg

Forbehold om endringer i programmet.

Sted: Vetre hotell i Asker

Gratis buss fra Humanismens Hus til hotellet. Pris: Kr 800, i dobbeltrom og kr 950,- i enkeltrom. Påmeldingsfrist: 18. oktober

Elektronisk påmelding på www.human.no/oslo Spørsmål? Ta kontakt med organisasjonssekretær Moa Myklebust tlf 23 15 60 81

Human-Etisk Forbund

Oslo, Akershus og Østfold fylkeslag

Humanistisk Akershusungdom

Høstseminar 19.-21.oktober:

STEMMEBRUK OG RETORIKK

Hvorfor blir vi påvirket av enkelte, og ikke andre?

Hva gjør en setning forståelig eller overbevisende?

Seminaret tar opp retorikk: læren om og filosofien bak kunsten å overtale. Det blir flinke innledere, diskusjoner og workshops. Vi skal også innom temaet toleranse m.m.

Gardermoen Gjestehus

fredag 19.oktober

kl. 17.00 – søndag 21.oktober

Påmelding: www.ung.human.no

Sitatsamling for hedninger

– Dette er sitatsamlingen for alle som skal holde tale i tilknytning til Human-Etisk Forbund og i andre sammenhenger, erklærer Ronnie Johanson friskt. Mannen bak Guds lille brune, Jesus lille brune, Allahs lille brune og Luthers lille brune, og en av Norges mest aktive religionskritikere har vært redaktør for *Kjetterbibelen – ugudelige spissformuleringer* (Religionskritisk forlag 2007). *Kjetterbibelen* er en over 400 sider tjukk bok, spekket med sitater med skarp brodd mot religion. Noen er direkte religionskritiske, mens andre er mer indirekte religionskritiske, feks. gjennom hyllester til ateistiske virkelighetsforståelser.

Johanson forteller at han har gravd i sitt eget arkiv av hedenske bøker, tidsskrifter, avisklipp, andre sitatsamlinger og antologier, og ikke minst har han hentet fra internett. Han har ubeskjeden også inkludert sitat fra egne innlegg i avis og tidsskrifter. Og slik er også bredden i utvalget av sitater: her er sitat fra filosofer som Aristoteles, Bertrand Russell, Robert G. Ingersiold, Petter Wessel Zapffe, Ingemar Hedenius, moderne religionskritikere som Richard Dawkins, Ayaan Hirsi Ali, Sam Harris og Daniel C. Dennett, forfattere som Henrik Ibsen, Bjørnstjerne Bjørnson, Isaac Asimov, Arne Garborg, Douglas Adams, religionsstiftere og sektledere som L. Ron Hubbard, Åge Åleskjær, komikere som Steve Allen, Woody Allen, Rowan Atkinson og historiske storheter som Atatürk, Winston Churchill, Gandhi, og humanistiske storheter som Margarete Bonnevie. Blant *mange* andre. Her er sitat fra både fra filosofiske og litterære klassikere og fra norske aviser og medlemsblader for Human-Etisk Forbund.

Her finner du velfundert og samfunnsanalytisk religionskritikk side om side med mer infantile og barnslige angrep på religion og religiøse. I forordet advarer Johanson om at «mange av sitatene vil føles krenkende for religiøse mennesker», samtidig som han understreker at man må «respektene retten til å tro hva man vil, men [at] ingen har krav på respekt for det de tror på».

Men her finnes også sitat som ikke direkte harselerer med religion, men som mer eller mindre direkte er uttrykk for ateistiske og/eller humanistiske livssyn. Som dette av forfatteren Philip K. Dick: *Virkeligheten; det som ikke forsvinner når du slutter å tro på det*.

Og for den som vil vite mer om opphavsmennene og -kvinnene, inkluderer boka en opplysende gjennomgang av hvem alle de navngitte kildene for sitatene er.

KB

Ensidig om dialog

Oddbjørn Leirvik:
*Religionspluralisme –
Mangfold, konflikt og
dialog i Norge*
Pax forlag 2007

Teologen Oddbjørn Leirvik er professor i interreligiøse studier ved Universitetet i Oslo, og har i mange år både forsket på og bidratt til dialog mellom kristne og muslimer i Norge. *Religionspluralisme – Mangfold, konflikt og dialog i Norge* er basert på hans *Religionsdialog på norsk* fra 1996 og tar for seg sentrale trekk ved religionsdialogen i Norges utvikling siden 90-tallet. I forordet skriver Leirvik at tittelen *Religionspluralisme* bør leses i den utvidede meningen *livssynsmangfold*, noe bokomslaget illustrasjon også henter mot.

En forståelse av dialogens mange begrensninger bør alltid ligge i bunnen både av en dialog og dens uttalte resultater. Leirvik illustrerer godt hvordan det er vanskelig å «måle» religiøsitet. Hos Statistisk Sentralbyrå registreres de ulike religioners og livssyns *registrerte medlemmer*. Disse tallene sier ingen ting om hvor «aktive» medlemmene er i sin tro, og gir også i de fleste tilfeller misvisende informasjon om hvor mange representanter for en gitt religion som bor i Norge. Religioner finnes dessuten aldri i ren form, men er snarere preget av lokale og nasjonale tradisjoner og krefter som omgir dem i samfunnet.

De religiøse lederne og «folk flest» innenfor den samme religionen har ofte vidt forskjellige holdninger til ulike spørsmål, understreker Leirvik. Noen ganger er lederne mest konservative, andre ganger er det omvendt. Så hvem er det da som best kan representere religionen i en dialog? Meningsforskjeller, for eksempel rundt spørsmål om homofili og kvinners rettigheter, følger heller ikke alltid religionsgrensene.

Likevel, det eksisterer fremdeles markante skiller mellom ulike religioner. Derav behovet for dialog. Leirvik skiller mellom to typer: Den «nødvendige», som blir ført for samfunnets skyld, og den «eksistensielle», som bygger på en personlig motivasjon hos deltakerne. Ulike konferanser og dialoger holdt på Nansenskolen, den mye omtalte Verdikommisjonen, Bondeviks moskébesøk i 1997 og Samarbeidsrådet for tros- og livssynssamfunn, trekkes alle fram som vellykkede dialogprosjekter. Disse skal ha ført til bedre samarbeid både mellom myndigheter og trossamfunn, og trossamfunnene imellom. Et eksempel som trekkes fram for å vise hvor langt samarbeidet

Dialog – bare for kristne og muslimer?

mellom kristne og muslimer i Norge er kommet, er det velfungerende samarbeidet mellom kristne og muslimske ledere under karikaturkrisen vinteren 2006. Leirvik viser også til en rekke andre positive samarbeidsprosjekter mellom kristne og muslimer i Norge.

Det nye religiøse Norge bærer fire hovedtrekk, ifølge Leirvik: et stadig mer pluralistisk kristenliv; en stadig mer omfattende nyreligiøsitet; en konsoliderende livssynshumanisme og voksende innvandrerreligioner. Det er dessverre bare det første og det siste punktet som er vektlagt i denne boka. En klar svakhet er også det store fokuset på islam og dialogarbeid mellom kristne og muslimer, som går på bekostning av religioner som for eksempel hinduisme og buddhisme. Kristen-muslimsk dialog er riktignok ett av Leirviks hovedfelt, og islam er den nest største religionen i Norge etter kristendommen. Likevel gjenspeiler ikke prioriteringene intensjonene med boka slik de kommer til uttrykk i tittel og baksideomtale.

Det er ikke bare enkelte religioner som usynliggjøres. I en bok hvor Human-Etisk Forbunds logo er avbildet på framsiden, og også ligger på en god andreplass i bokas liste over registrerte medlemmer i tros- og livssynssamfunn i Norge, er HEF merkelig fraværende. Leirvik har likevel funnet plass til å skrive at «Human-Etisk Forbund burde kanskje utfordrast meir på dei lett nedlatende haldningane til religiøse menneske som framleist finst i deira rekkjer». Er det mindre nedlatende å skrive en bok om religions- og livssynspluralisme i Norge anno 2007 som ekskluderer det humanistiske livssyn?

Det er viktig med selvkritikk og et kritisk blikk for rammene rundt dialogen, for religionsdialog handler også om maktforhold, skriver Leirvik. Hva med Leirviks egen rolle i religionsdialogen i Norge? Er det hemmende for dialogen at denne boka, skrevet av en toneangivende aktør på området, langt på vei ignorerer andre religioner og livssyn enn kristendom og islam? Er *det* kanskje nettopp ett av de maktovergrep han advarer mot?

Helene Lindqvist
Helene Lindqvist er religionsviter

– Mer enn en tragisk historie

Jesper Huor:
*Den siste reisen til
Phnom Penh*
Humanist forlag

Svenske Jesper Huor reiste til Kambodsja for å lære mer om faren som forsvant da han dro for å tjene Røde Khmers revolusjon. Resultatet er blitt noe mer enn fortellingen om en tragisk skjebne.

Tekst og foto: Helene Lindqvist

På Tuol Sleng, folkemordsmuseet i Phnom Penh, henger et fotografi av Jesper Huors far. Det er 30 år siden Someth Huor reiste tilbake til sitt hjemland Kambodsja for å støtte revolusjonen. Da var han 29 år, og yngre enn Huor er i dag. Etter å ha jobbet som journalist i flere år fikk Jesper Huor lyst til å gjøre noe nytt. Han ville ta en pause i å fortelle fremmedes historier, og bruke tiden til å grave fram sin fars.

– Avtalen om å gi ut bok ga meg muligheten til å grave dypere i noe jeg alltid hadde lurt på: Hvem var min far? Til da var det først og fremst min mors versjon jeg hadde hørt, men jeg ville høre flere.

Huor beskriver arbeidet med boka som et slags detektivarbeid. For å forstå både tiden, revolusjonen og faren, reiste han til Kambodsja og ble der i fem måneder. Mens han bodde hos farens søster, som i dag er stassekretær i Kambodsja, lette han opp slektninger og gamle venner av faren. Slik klarte han å danne seg et bilde av hvem hans far hadde vært, og av tiden han levde i.

DIPLOMAT FOR RØDE KHMER

Someth Huor ble født inn i en middelklassefamilie i Kambodsja i 1947. I 1966 fikk den skoleflinke Someth, sammen med 14 andre toppstudenter fra rike tjenestemannsfamilier i Kambodsja, et stipend fra landets franske ambassade for å studere i Paris. Etter flere års studier i Frankrike, og etter å ha giftet seg med svenske Marita, fikk han tilbud om jobb i Øst-Tyskland. Someth takket ja til jobben som diplomat for Røde Khmer, kommunistorganisasjonen som styrte Kambodsja fra 1975 til 1979. Da Marita i 1975 fødte en sønn, ga Someth ham navnet Sereika, «frihet», inspirert av revolusjonen.

En maidag i 1977 forlot Someth familien i Øst-Tyskland. Han var blitt kalt tilbake til Kambodsja for å tjene landet, og utenlandske koner og barn var ikke velkomne. Det var en velutdannet og optimistisk Someth som reiste tilbake til sitt hjemland for å ta del i revolusjonen og det å bygge opp det landet han i så mange år hadde savnet. Marita og to år gamle Sereika flyttet til Stockholm, og ble til Marita og Jesper. Etter noen brev sendt fra Peking, på vei til Kambodsja, hørte Marita aldri mer fra sin mann.

IDEALISME KONTRA NAIVISME

Someth ofret det lille og konkrete for et abstrakt ideal. Han sviktet familien sin for saken. Huor har gjennom arbeidet med boka likevel fått større forståelse for hvorfor noen tar slike valg.

– Jeg har nok blitt langt mindre dømmende overfor folk som går inn i ekstreme bevegelser enn tidligere.

– Jeg prøver å forstå [...],
men kan likevel ikke forstå
hvordan grusomhetene
kunne gå så langt.

Svenske Jesper Huor har skrevet bok om sin kambodsjanske far, som ble drept under Pol Pots regime.

I mange tilfeller er det bare slump og tid som skiller folk, tror jeg. Røde Khmer hadde lenge flertallet av Kambodsjas studenter som støttespillere. Da er det vel ikke så lett å kalle dem ekstremister?

Ett av spørsmålene Huor stilte seg under arbeidet med boka, var hvor grensen mellom idealisme og blindhet går.

– Røde Khmer ville jo det gode, men så ble det ikke slik. Jeg prøver å forstå det, men kan likevel ikke forstå hvordan grusomhetene kunne gå så langt. Det er lett å være etterpåklok i dag, men det blir likevel litt for «billig». Vi kan ikke dømme folk for 30 år siden på grunnlag av hva vi vet i dag.

IKKE NOE ENTYDIG BUDSKAP

Someth trodde han skulle hjem for å støtte Røde Khmers revolusjon. I stedet ble han fengslet og myrdet, av dem han jobbet for. Før han reiste hjem hadde han hørt mange historier om hvor forferdelig situasjonen var i hjemlandet, men han trodde ikke på dem. I stedet tenkte han at CIA, Vietnam og lignende sto bak påstandene.

Huor spekulerer likevel i om ikke faren var mer nasjonalist enn kommunist. Selv håper han at han selv gjennom boka verken framstår som om han hater sin far, eller som om han støtter Røde Khmer.

– Far var et godt menneske, men kanskje litt naiv, konkluderer han.

I boka kritiserer Huor hvordan Kambodsjas lidelser i dag tar form som smakløse og uverdige turistattraksjoner – en slags «skrekkens Disneyland». Han er heller ikke tilhenger av å klistre klisjéaktige merkelapper som «en påminner om at dette aldri må skje igjen» på boka. Han synes den er såpass mangfoldig at innholdet ikke kan sammenfattes i et klassisk «budskap».

– *Den siste reisen til Phnom Penh* er noe mer enn en fortelling om en tragisk skjebne, eller en lærebok i historie. På det personlige plan er den en fortelling om min far, som idealist, fanatiker og revolusjonær. Samtidig er den også en bok om mennesker, kjærlighet og et portrett av Pol Pots grusomme regime i Kambodsja på 1970-tallet. Den er også en fortelling om meg, Jesper Huor.

Det egoistiske menneske som ideolog

Det er det menneskesynet som forfektes i økonomisk teori som har skapt grobunn for de moralske skandalene vi har opplevd i næringslivet i seinere tid, skriver Einar Øverenget.

Einar Øverenget er filosof ved Humanistisk Akademi, som retter seg hovedsakelig mot næringslivet.

Tenk deg to personer på vei ut av en butikk. De har det til felles at de ikke stjal noe i denne butikken. De har oppført seg helt likt, men av ulike årsaker.

– Stjal du noe i dag, spør vi den ene personen.

– Nei, svarer han. Jeg tenkte ikke en gang på det. Jeg vet det er galt å stjele, men det var ikke tanken på det som holdt meg fra det. Jeg er ganske enkelt ikke en person som stjeler.

Så henvender vi oss til den andre personen med det samme spørsmålet.

– Nei, svarer hun, – og jeg skal fortelle deg hvorfor. Det var så mange kameraer i denne butikken. Jeg hadde garantert blitt oppdaget.

Disse to personene har oppført seg på samme måte denne dagen, men kommer de til å fortsette med det? Antageligvis ikke. Den første personen vi spurte vil nok ikke endre oppførsel og begynne å stjele i butikker, men den andre kan nok tenkes å gjøre det, om hun kommer inn i en butikk med færre kameraer. Hun styres av de mulighetene som byr seg og ikke av sine egne holdninger til rett og galt. Om hun skal avstå fra å gjøre noe galt må hun utstilles for ytre kontroll.

Det er forskjellige menneskesyn som kommer til uttrykk i denne forellingen. Går vi tilbake til tidligere tenkning, vil vi se at det er den første personen som fremheves som forbilledlig. En gjennomgående tanke er at det gode liv for et menneske forutsetter at det selv tar ansvar for sitt liv, og det dreier seg om noe helt annet enn hele tiden å forsøke å tilfredsstille alle sine innskytelser og behov. Aristoteles understreker at et fullverdig liv krever at vi er villige til å betrakte oss selv som autoriteter i eget liv. Det innebærer at vi ikke alltid skal handle ut fra egeninteresse, men at vi også skal sette grenser for oss selv.

To tusen år senere fremhever den tyske filosofen Immanuel Kant det samme. Mennesket er autonomt, hevder han, det er i stand til å styre seg selv, og den evnen skal det respektere hos seg selv såvel som hos andre. Men den tanken er under angrep – fra mange hold.

FRIHETSDYRKENDE KULTUR MED MANGLER

Til tross for at vi lever i en frihetsdyrkende kultur har vi et menneskesyn som ikke fullt og helt anerkjenner denne friheten. Det moderne menneskesynet rommer ideologiske komponenter som i siste instans undergraver menneskers evne til å styre sine egne liv: En er at mennesket er fullstendig egoistisk og utelukkende styres av sine behov. Jo flere behov det får tilfredsstilt, desto lykkeligere blir det. En annen er at individet

strengt tatt ikke er i stand til å styre seg selv. Det er andre krefter som regjerer, det være seg egoistiske gener, sosialt trykk, undertrykte seksuelle behov, eller hva det nå er vi ikke selv har makt over. Med andre ord, mennesket må styres av ytre autoriteter om det skal oppføre seg på en skikkelig måte.

Om vi har en feilaktig teori om planetenes baner i verdensrommet vil ikke det påvirke planetene. Men om vi har en feilaktig teori om hvordan mennesket fungerer vil det faktisk påvirke menneskenes oppførsel. Jeg tror for eksempel at skandaler i næringslivet ikke trenger være uten sammenheng med det menneskesyn som formidles ved lærestedene der næringslivets ledere blir utdannet.

De moralske skandalene i næringslivet har ført til selvransakelse, både i bedrifter og bransjer, og i skolene som utdanner folk til å bli økonomer og ledere. Hvordan kan vi unngå gjentakelser av det som skjedde i Enron, Worldcom og Finance Credit? Standardtiltak har vært å innføre kurs i forretningsetikk.

– Fortellingen om det økonomiske mennesket danner grobunn for mistenksomhetskulturer, snarere enn kulturer hvor mennesker samarbeider og har tillit til hverandre.

ETIKK-KURS ER IKKE NOK

Sumantra Ghoshal ved London Business School mener at slike kurs i seg selv ikke er nok. Grunnlaget for at det kunne gå så galt med Enron og de andre er etter hans oppfatning det bestemte menneskesynet som ledelses- og forretningsskoler har formidlet de siste tiårene. Masterstudenter i bedriftsledelse og deltagere på lederkurs er blitt drillet til å betrakte hver enkelt av oss som eksemplarer av arten *Homo economicus*, det økonomiske mennesket. Dette er et vesen som i alle situasjoner er ute etter å maksimere sin egeninteresse, selv om det skulle skje på bekostning av andre. Det økonomiske mennesket er ikke til å stole på, og må til enhver tid overvåkes så det ikke stikker til seg urettmessige fordeler. For å få det beste ut av et fellesskap av slike vesener, må de settes opp mot hverandre, kontrolleres og belønnes ut fra individuell innsats.

Menneskesynet som Ghoshal kritiserer har dype røtter i vestlig tenkning. I boken *Leviathan* tegnet den engelske filosofen Thomas Hobbes (1588-1679) et bilde av mennesket som har fått betydelig gjennomslag i den vestlige verden – og som utgjør grunnlaget for fortellingen om det økonomiske mennesket. Vi er fullstendig egoistiske, hevder han. Det som driver oss fremover er vår selvoppholdelsesdrift. Mennesket er i besittelse av en naturlig frihet til å gjøre hva det enn måtte være for å tilfredsstille sine behov, og for å unngå det ubehagelige. Siden alle mennesker har de samme behov, fører dette til en situasjon hvor alle ligger i krig med hverandre.

Menneskenaturen har derfor ingen uegennyttig side. Den søker ikke noe fellesskap, men kretser om seg selv alene. Mennesket er et selvopptatt vesen, og et hvert individ fører en ensom og isolert kamp for å hevde seg og stå frem som et selv – på bekostning av andre, om nødvendig. Denne ville kampen for tilværelsen ligger til grunn for alle andre følelser vi mennesker har, hevder Hobbes. Vi hater dem som vinner over oss, vi er stolte og tilfredse når vi overviner andre i kampen om godene, vi opplever håp når vi forstår at vi fortsatt er med i løpet, og fortvilelsen dukker opp idet vi opplever at våre krefter ikke strekker til. Selv kjærligheten er kun en følelsesmessig respons på at en dypere drift tilfredsstilles.

SKADELIG IDEOLOGI

Ghoshal hevder at fortellingen om det selvopptatte, økonomiske mennesket er blitt til ideologi innen ledelses- og økonomifagene. Dermed har den fått svært skadelige konsekvenser: «Våre teorier og ideer har gjort mye for å styrke ledelsespraksiser som vi nå så høylydt fordømmer», skriver han. Den har legitimert at ledere møter sine medarbeidere med en dyp mistenksomhet, en forventning om at de vil stikke seg unna og være gratispassasjerer så snart muligheten byr seg. Trolig har denne forestillingen også fungert som en slags selvoppyllende profeti. Hvis tilstrekkelig mange tror på fortellingen om det økonomiske mennesket, kan det føre til at individene føyer seg etter mønsteret den trekker opp. Vi ender opp som rasjonelle egoister, som selvsentrerte lykkejegere.

De personene som er sårbare for en slik påvirkning er alle de som regelmessig er blitt utsatt for egoismefortellingen, det vil si de som er blitt utdannet ved forretnings- og ledelsesskoler. Det er ikke til å undres over at budskapet har satt sitt preg på praksis i næringslivet når ledere og medarbeidere er blitt opplært til å forvente at kollegene er opportunistiske og lykkejegere. Fortellingen om det økonomiske mennesket danner grobunn for mistenksomhetskulturer, snarere enn kulturer hvor mennesker samarbeider og har tillit til hverandre.

I dag finnes det en gryende opposisjon mot fortellingen om det økonomiske mennesket, med forankring både i filosofi og psykologi. Den henter blant annet støtte i Aristoteles' tanker om mennesket som

Fortellingen om det selvopptatte mennesket som fører en ensom kamp for å hevde seg selv, om nødvendig på bekostning av andre, er blitt ideologi innen ledelses- og økonomifagene. Illustrasjon: Istockphoto

et sosialt vesen, om rettferdighet og respekt som bærebjelker i samspillet mellom individer. Mennesket fungerer på sitt ypperste, ifølge denne teorien, når det innretter sine egne behov og interesser i forhold til fellesskapet rundt seg.

IKKE SÅ EGOISTISKE

Den alternative tilnærmingen kan også støtte seg til empiriske undersøkelser av menneskelige handlingsmønstre. Flere av disse tar utgangspunkt i det såkalte ultimatumspillet: To personer tildeles hver sin rolle. Den ene skal foreslå for den andre en måte de kan dele en bestemt sum på. Den andre skal deretter si ja eller nei til forslaget. Hvis mottageren av forslaget godtar det, blir summen fordelt i henhold til forslaget. Hvis hun derimot ikke godtar forslaget, får ingen av partene noen ting.

Hva ville du ha gjort om du ble bedt om å dele en pengesum med en annen? Delt likt? Beholdt det meste selv? Undersøkelser basert på dette valget viser en overraskende tendens: Vi er ikke så egoistiske som økonomene vil ha det til. Det er stort sett bare økonomene selv som lever opp til sitt eget dystre bilde av hvor selvopptatt mennesket er.

Ut fra forestillingen om det økonomiske mennesket skulle en forvente at forslagsstilleren vil gå inn for å beholde mesteparten av summen selv, og at mottageren vil akseptere å bli avspist med kun en liten del

av summen. Et lite beløp er tross alt bedre enn å ikke få noe i det hele tatt. Den som foreslår kan utnytte sin maktposisjon til å berike seg selv maksimalt.

En rekke forsøk har vist at den svært skjeve fordelingsløsningen nesten aldri forekommer. Isteden setter forslagsstilleren ofte opp et tilbud om 60/40-fordeling av summen, og i de fleste tilfeller 50/50. Hun utnytter med andre ord ikke sin mulighet til å maksimere egennytte. I de få tilfellene hvor forslaget går ut på en svært skjev fordeling av summen, blir det så å si alltid avvist. Mottageren vil heller stå igjen med null enn å ha vært del i en urettferdig fordeling.

Slike undersøkelser gir oss gode grunner til å betvile riktigheten av at vi i bunn og grunn er egoister. Dette utfordrer teoriene som har dominert ved forretnings- og ledesskolene de siste tiårene. Ghoshal har trolig rett i at skandaler i næringslivet kun kan forebygges gjennom at det tas et internt oppgjør med denne ideologien.

ØKONOMISTUDENTER MER EGOISTISKE

Ultimatumspillet er de siste tiårene blitt gjennomført i mange ulike kulturer over hele kloden. Resultatene peker stort sett i samme retning, men med noen få interessante unntak. Forskerne John Carter og Michael Irons gjennomførte forsøk med økonomistudenter, og fant ut at de var betydelig mer tilbøyelige til å handle egoistisk, ved å foreslå lavere sum som

forslagsstiller, og ved å akseptere lavere sum som mottager.

Andre undersøkelser viser at økonomistudenter også er mindre villige enn andre til å betale for en jevnere fordeling av goder og til å velge samarbeidsløsninger. Dette tyder på at kurs i etikk i seg selv ikke er nok til å forebygge nye skandaler i næringslivet. I tillegg bør en se nærmere på menneskesynet som formidles i alle de andre fagene som studentene går gjennom.

Men er det økonomiske liv dømt til å utfolde seg i egoismens favntak? Jeg tror ikke det, og det finnes absolutt eksempler på ledere som tar moralsk ansvar innenfor økonomiens sfære. La meg nevne et eksempel: En toppleder i en stor norsk virksomhet innså at enkelte ledere med opsjonsavtale lå an til en uforholdsmessig stor opsjonsgevinst på grunn av et oppkjøp. Han utfordret lederne til å akseptere et moralsk tak for hvor høye opsjonsutbetalingene kunne være, og det var langt lavere enn det deres opprinnelige avtaler ville gi dem om man fulgte avtalenes bokstav. Hvordan ble det mottatt? 12 av 13 ledere aksepterte taket. Den ene som ikke aksepterte engasjerte advokat, og fikk en mye høyere utbetaling enn de andre. Men det var kun én av tretten. Et meget stort flertall aksepterte det moralske taket.

Deler av denne kronikken er skrevet i samarbeid med Øyvind Kvalnes.

Debatt

Delta i debatten, men gjør det kort og konsist! (2500 tegn inkludert mellomrom – ca én maskinskrevet A4-side med dobbel linjeavstand.) Redaksjonen forbeholder seg retten til å forkorte innlegg. Debattinnlegg som sendes Fri tanke vil også kunne bli publisert på fritanke.no.

Debattinnlegg sendes:
FRI TANKE
Postboks 6744 St. Olavs plass
0130 Oslo

E-post: fri.tanke@human.no

Frist for å komme med i neste nummer: 1. november

Kampen om Europas fremtid

Sara Azmeh Rasmussen skrev i Fri tanke 2-07 en kommentar med tittelen 'Kampen om Europas fremtid'. Kampen Rasmussen beskriver om Europas fremtid bør ses i en utvidet og mer universell kontekst. Ved å avgrense islams (evt. radikal islams) påvirkning til Europa begår man et feiltrinn som også får konsekvenser for hvordan man takler problemet eller utfordringen. Kort sagt kan man si at kampen mot religionens undertrykkende rolle i regimers styring av egen befolkning må støttes, til tross for hvordan denne kritikken er utformet. Kanskje Rasmussen til og med støtter bevegelser av dette kaliber, men ønsker at disse skal kle seg i mer politisk korrekte plagg? I denne debatten er det mange som mener at løsningen på den utfordringen radikal islam representerer ligger i hendene på moderate muslimer, ja til og med at ikke-troende og ateister ødelegger denne kampen.

Zygmunt Bauman formulerer i grove trekk rasismens filosofiske essens ved å hevde at uavhengig om «[...] den er religiøs eller kulturell, er resultatet av en omvendelse ikke forandring, men kvalitetstap. På den andre siden av omvendelsen lurer et tomrom, ikke en annen identitet. Konvertitten taper sin identitet uten å få noe nytt i stedet. Mennesket er før det *handler*; intet han gjør, kan forandre det han er» (*Moderniteten og Holocaust*, Vidarforlaget 2005). Det er nettopp slik man ser på såkalte ex-muslimer, det er nok å være født i et muslimsk land for å få muslimstemplett på seg. Essensen i denne tanken er at det ikke går an for en muslim å konvertere til den sekulære virkelighetsoppfatning, nettopp fordi ex-muslimen bare *er* og ikke kan kaste fra seg det uønskede tankegodset. I kampen for Europas fremtid har moderate muslimer en betydningsfull rolle, men i denne kampen har sekulære og ikke-troende en like betydningsfull rolle!

Man kan mene både det ene og andre om *Sentralrådet for Ex-muslimer*, men det å kritisere eller problematisere at medlemmenes mål er å kvitte seg med muslimstemplett, blir malplassert. Det er deres fulle rett, akkurat slik som muslimer vil ha seg frabedt å bli kalt for ateister. Det kan hevdes at man så langt i denne debatten ikke har hatt tiltro til at også medlemmer av befolkningen i f.eks. Midtøsten kan være sekulære og radikale religionskritikere. En mellomposisjon blir foretrukket som alternativ. Er det fordi vi er fanger av politisk korrekthet?

Det blir i det hele tatt feil å implisitt hevde, slik Rasmussen gjør, at med en polarisering av debatten

vil man ikke klare å posisjonere en tredjefront av såkalte sekulære muslimer eller islamkritiske i Europa eller i Midtøsten. For er det ikke sånn at en del av befolkningen i Iran eller for eksempel Syria faktisk ønsker å være på sekularistenes side? Til tross for sekularismens europeiske bakgrunn kan vel befolkningen i disse landene også benytte seg av provokasjon eller ytterligere polarisering av debatten for å fremheve sine rettigheter og hindre ytterligere undertrykking?

Chalakh Kaveh

Rørende omsorg for religiøse

I siste nummer av Fri tanke er det en usedvanlig tøvette og ondskapsfull helse om religionsutøvelse på Cuba. Som mangeårig medlem av forbundet er jeg faktisk meget interessert i å få vite hva ansvarlig redaktør mener med å trykke en kronikk som kraftig kritiserer regimet på Cuba for å føre en politikk som Human-Etisk Forbund er for å innføre i Norge. Nemlig en sekulær stat. Ifølge forfatteren diskrimineres religiøse på Cuba, med mulig unntak av Santeria-tilhengerne som «danser ekstatiske mens de heller i seg rom» og hvor «Santeria-prestene tjener gode penger på å spå turister».

Det ville forundre meg om den siterte Willy Rasmussen, som angivelig er forsker på interkulturell kommunikasjon og Cuba-kjenner, er villig til å stille seg bak den beskrivelsen av forholdene på Cuba som kronikken gir. Hvis han også er en kjenner av de politiske forholdene cubanerne lever under, vil han vite at Norunn Kosbergs kronikk er et skoleeksempel på den slags negativ omtale av Cuba som inngår i Plan Bush 2 og som Caleb McCarty disponerer 80 millioner dollar til å finansiere bare i år.

Typisk for disse historiene er akkurat den tvungne ateismen, «venner» som forteller historier om overgrep men som ikke vil stå fram av «frykt for represalier», den rørende historien om tobarnsmoren «Carmen» som er så glad i julen at hun av hensyn til barna lengter tilbake til Batista-diktaturet. Ifølge henne lærer barna på skolen at «det eneste sanne er at gud ikke eksisterer og at de religiøse fortellingene er oppspinn». Opplagt ikke noe mulig medlem i HEF. Det er nok ikke Norunn Kosberg heller, hvis hun da i det hele tatt bor i Norge. Hun motsier seg selv og har et pussig for-

hold til mengder. For mens det «er forbudt å samles mer enn fem mennesker uten tillatelse» så «stimer naboene til» når nye Santeros «kaster seg rundt i ekstase inne i menneskemengden». Det vil føre for langt å gå inn på alle Kosbergs påstander, men med garantert kronikkplass er jeg villig til å gjøre det.

Bare en ting til: Hvorfor i all verden skulle afrocubanerne, i eller utenfor Santeria-miljøet, være noen trussel om oppvigleri mot staten? Cuba er et rasismefritt samfunn, og det skulle bare mangle. De svarte cubanerne har vært en tydelig og integrert del av frigjøringskampene mot Spania, USA og sist Batista-regimet. Fidel Castro forsto at en frigjøring av Cuba fra religiøs, politisk og militær undertrykking bare kunne lykkes med de fargede med på laget.

Den cubanske revolusjon er like mye svart som hvit.

Terje Enger,
Medlem av Human-Etisk Forbund

Innvandrerne samfunnsansvar

Humanetikere bør i større grad sette fokus på kritikkverdige forhold som er moralsk og etisk forkastelig i innvandrer miljøene.

Det er den senere tid satt fokus på skattejuks i drosjenæringen og pakistanernes forhold til å betale skatt og avgifter. Økonomisk kriminalitet i innvandrer miljøet er i høy grad dokumentert, men likevel i liten grad blitt diskutert i massemediene.

Nordmenns samfunnsansvar har bidratt til den velstanden vi har – dette i motsetning til flere land hvor innbyggere nå emigrerer til Norge. Norge har tatt i mot oss (jeg er selv innvandrer), og det gir en moralsk forpliktelse til å bidra med vår innsats til å bevare det velferdssamfunnet vi nå lever i.

«I Norge snakker folk sant, følger lovene, og blant vanlige mennesker ser jeg ingen korrupsjon,» sier Hussain Ghulam i A-Magasinet av 5. januar i år. Underforstått, i Pakistan gjør man det ikke. Det ser ut til å være en forskjell i kultur og tradisjon.

I årenes løp har norske aviser belyst trygdemisbruk, skatte- og avgiftsunndragelse, misbruk av offentlige støtteordninger, salg av smuglerkjøtt og stjålet mat, svart arbeid, piratsjåfører, ulovlige kjøreskoler, penges mugling, m.m.

Det er allment kjent at fjernkulturelle innvan-

drere er overrepresentert når det gjelder voldskriminalitet og handel med narkotika, men også i en annen form for kriminalitet er ikke-vestlige innvandrere overrepresentert, nemlig vinningskriminalitet. Etter Statistisk Sentralbyrås utregninger (SSBs tall for perioden 1998-2002) er denne gruppen innvandrere dømt ca. tre ganger så ofte for vinningskriminalitet som etniske nordmenn (tilsvarende tall for vestlige innvandrere lå lavere enn for etniske nordmenn).

Avdøde Berthold Grünfeld samarbeidet i mange år som spesialist i psykiatri med trygdekantorene i Oslo og Akershus. Han uttrykte det slik i en kronikk i Aftenposten 7. oktober 2004: « De fleste av klientene har vært i inntektsgivende arbeid, men faller ut når helsevansker selv av beskjeden og uklar art oppstår. De økonomiske problemene må imidlertid løses, da representerer uføretrygden det ideelle alternativ ved at alle aktører ser seg tilfreds med den, bortsett fra finansministeren [...] Helsevesenet og arbeidsmarkedet blir kvitt uløselige problemer, samtidig som klientene får det de ønsker seg; økonomisk trygghet uten å behøve å arbeide.»

I ukebladet KK (18/2005) kunne man lese om somaliske kvinner i Norge: «Samtlige kilder KK har snakket med mener staten svindles for store summer gjennom såkalte proformaskilsmisser.» Somalierne skiller seg etter norsk lov, men ikke etter islamsk, flytter fra hverandre, får barn sammen og tjener etter sin målestokk stort på det.

Professor i sosialøkonomi, Kjetil Storesletten, anslo nylig Sveriges nettotap per innvandrer til 170 000 kroner akkumulert for hele perioden innvandreren lever i landet (Aftenposten 31.10.2004). Han ser ingen grunn til å anta at tallet for Norge vil være særlig annerledes. Årsaken er kombinasjonen lav yrkesdeltagelse og høye velferdsutbetalinger. Vestlig innvandring er derimot et overskuddsforetak, påpeker han.

Med økende antall fjernkulturelle borgere kan dette, sammen med den nedslående statistikken for vinningskriminalitet, bli en stor økonomisk belastning for det norske samfunnet, hvis vi ikke greier å endre utviklingen.

Handlingsmønsteret til mange innvandrere virker naturlig nok preget av det samfunnssystemet de kommer fra. Dette slår ikke alltid heldig ut i møte med det norske velferdssamfunnet som for dem kan fortone seg ubegripelig. I mange ikke-vestlige land har hver familie langt dypere tradisjoner med å ta vare på seg selv, uten hjelp fra det offentlige – de har forpliktelser og lojalitet overfor familien og slekten, ikke samfunnet. Dette tar innvandrerne med seg fra hjemlandet og gir videre til kommende slekter.

Konsekvensen er noen steder at det samfunnet de kommer fra ikke utvikler seg nevneverdig og at beboerne heller flytter til mer velstående land som for eksempel Norge.

Handlingsmønsteret til etniske nordmenn er preget av at de har overlatt mye ansvar til det offentlige. Det

forutsetter at hver enkelt bidrar til fellesskassen slik at myndighetene kan betale pensjoner, skoler, veier etc. – alt et velordnet samfunn trenger. At dette samfunnsansvaret har bidratt til den positive utviklingen i norsk historie er ikke dermed like åpenbar for alle.

Mange innvandreres hensikter er gode, når de på lovstridig måte tilegner seg materielle goder som kommer familien eller slekten til gode.

Hva bør gjøres? Det er avgjørende at innvandrere lærer hvordan systemet vårt fungerer, slik barn og unge lærer det på skolen. Skatter og avgifter finansierer tjenester også innvandrerne har behov for. De innvandrere som har skjønnet hvordan det norske samfunn fungerer, har her en viktig oppgave. Deres stemme blir heller lyttet til, enn etniske nordmenns. Dialogen må vektlegge deres gode intensjoner, men understreke at fremgangsmåten får negative konsekvenser for oss alle til syvende og sist. Innvandrere som lever i et parallelsamfunn uten noe særlig kontakt med det «norske samfunn» vil naturligvis ha vanskelig for å lære hva dette samfunnet krever av dem.

Norge har tatt i mot oss – derfor har vi innvandrere en særlig forpliktelse til å yte vårt beste for dette landet.

Michael Blümlein,

rådgivende ingeniør, mangeårig medlem av Amnesty International, har tidligere arbeidet aktivt for samvittighetsfanger i flere land, medlem i Framtiden i våre bender og Human-Etisk Forbund. (Innlegget er forkortet)

KJETTERBIBELEN

Her er boken for deg som:

- trenger et slående sitat som kan sette spiss på et innlegg, en tale osv
- tier i forsamlingen, men har sans for god religionskritikk
- trenger en gave til noen som taler eller tier

Boken er på hele 425 sider og har 1500 gullkorn fra Levi Fragell, Andreas Edwien, Salman Rushdie, William Shakespeare, August Strindberg, Henrik Ibsen, Arne Garborg, Edvard Munch, Richard Dawkins, Voltaire, Peter Wessel Zapffe, Bertrand Russell, Oscar Wilde, Charles Darwin, Albert Einstein, Umberto Eco, Arnulf Øverland, Woody Allen, James Randi, Charlie Chaplin, H.L. Mencken, Friedrich Nietzsche, Rowan Atkinson, Ingmar Bergman, Karl Popper, Jan Guillou, Jens Bjørneboe, Shabana Rehman og hundrevis av andre mer eller mindre kjente navn.

BESTILLINGSKUPONG:

☐ Jeg bestiller stk Kjetterbibelen á kr 210,-

Medlemsnummer: _____

Navn: _____

Adresse: _____

Postnr./sted: _____

E-post: _____

Underskrift: _____

Kan sendes
ufrankert i
Norge.
Adressaten vil
betale
porto.

Human-Etisk Forbund
Svarsending 1048
0090 Oslo

Fri tanke 3/2007

Regionalt seminar for Oppland og Hedmark

2.-3. november 2007

FORELØPIG PROGRAM:

Fredag:

Fra kl 18: registrering, foredrag og middag med etterfølgende sosialt samvær

Lørdag:

Kl 09:30 – ca. 15:30: Parallelle seminar

Seminar 1: Filosofiseminar

Seminar 2: HEF og omsorg

Seminar 3: Ungdomsseminar.

HEFs ungdomsorganisasjon ble stiftet 16. august i år. I kjølvannet av dette inviterer vi HEFs ungdommer til å være med å stake ut veien videre i Hedmark og Oppland.

Utfyllende program finner du på nettsidene våre:

www.human.no/hedmark

www.human.no/oppland

Påmelding til:

HEF/Hedmark fylkeslag:

hedmark@human.no Tlf: 62 53 05 22

HEF/Oppland fylkeslag:

oppland@human.no Tlf: 61 17 67 10

Sted: Thon hotell, Gjøvik

Pris : kr. 450,- pr. person i dobbeltrom.

Tillegg for enkeltrom: kr. 100,-

Beløpet settes inn på konto nr: 1813 28 50 956

Gratis for deltakere på ungdomsseminaret.

Påmeldingsfrist: 15. oktober

Human-Etisk Forbund

Hedmark og Oppland fylkeslag

Mer moderne!

Human-Etisk Forbunds nettbutikk skal relanseres i løpet av høsten, men mange nye produkter er allerede i salg.

«Grilldresser» og ryggsekker oversprøytet med humanistsymbol, ulekre t-skjorter i slaskete snitt, grimme slips, stygge linjaler og trebrosjer som henger igjen fra håndverks-åttitallet. Det er det mange forbinder med profileringsprodukter fra Human-Etisk Forbund. Riktig så ille har det faktisk ikke vært i seinere år, men nå skal det i hvert fall bli andre boller, lover Sunniva Ferrada, som er ansvarlig for HEFs nettbutikk.

– Ja, nå har vi fått en hel rekke nye produkter! Jeg nevner i fleng: stilige t-skjorter og hettegensere, kaps, reflekser, nøkkelringer og nøkkelbånd – og foreløpig ett smykke fra populære Embla Design, sier hun entusiastisk.

Ferrada har vært ansatt som ansvarlig for resepsjonen og nettbutikken siden april. Da hun begynte syntes hun det var mange lurvete produkter.

– Det var mange gamle og utdaterte produkter som var blitt dratt med i ti-femten år. Fremdeles er det en del gammelt, og noe av det selges det fortsatt en del av – og det skal vi fortsatt gjøre. Samtidig har vi fått mange tilbakemeldinger fra ungdom som har ønsket seg produkter med en mer ungdommelig stil. Utvalget appellerte ikke til dem, og det skjønner jeg godt.

Derfor har hun blant annet fått designet et eget t-skjorte- og gensermotiv med teksten «I decide myself», utført av det anerkjente designbyrået Bleed. T-skjorter og hettegensere med motivet er allerede blitt en suksess. Ellers er det lagt vekt på at utformingen skal være både diskret – signalisere tilhørighet, men uten å skrike det ut – og mest mulig tidløst, og i tillegg av ordentlig, varig kvalitet. Klærne skal kunne brukes også i andre sammenhenger enn som uniform på møter.

Kanskje bortsett fra t-skjorta med det store humanistsymbolet, da...

Flere produkter er også Fair Trade-merket, det vil si at de er garantert rettferdig handlet.

– Produkter som er økologiske og rettferdige blir nødvendigvis litt dyrere, men jeg synes samtidig at det er å ta våre etiske forpliktelser på alvor, sier Ferrada, som vil arbeide for å få flere Fair Trade-produkter i sortimentet.

Det nettbutikken selger mest av er likevel bøker, og det skal den fortsette med.

Og skulle det fortsatt være produkter som savnes, er Ferrada åpen for forslag. Epost: human@human.no

FØLG MED PÅ NETTBUTIKKEN www.human.no/nettbutikk

Smykke fra Embla.

Smykket er bestillingsvare, slik at leveringstiden er noe lengre enn normalt.

«I decide myself»

I tillegg til damemodell, finnes motivet også på t-skjorte for menn og på svart hettegenser.

BESTILLINGSKUPONG:

Figursydd T-skjorte «I DECIDE MYSELF», rettferdig handel å kr 229/kr 170 for medl.

Dame svart:stk Sstk Mstk Lstk XL

Dame hvit:stk Sstk Mstk Lstk XL

Herre svart:stk Sstk Mstk Lstk XLstk XXL

Herre hvit:stk Sstk Mstk Lstk XLstk XXL

.....stk sølvsmykke med sort gummisnor fra Embla Design å kr 360/kr 270 for medl.

.....stk sølvsmykke med sølvkjede fra Embla Design å kr 390/295 for medl.

Medlemsnummer: _____

Navn: _____

Adresse: _____

Postnr./sted: _____

E-post: _____

Underskrift: _____

Human-Etisk Forbund

Kan sendes
ufrankert i
Norge.
Adressaten vil
betale
porto.

Human-Etisk Forbund
Svarsending 1048
0090 Oslo

Fri tanke 3/2007

HOVEDKONTOR:

St. Olavs gate 27
Postboks 6744 St. Olavs plass, 0130 Oslo
Tlf. 23 15 60 00 Faks 23 15 60 01
Faks medlemsregister: 23 15 60 21
E-post: human@human.no
www.human.no

Hovedmedlem: kr. 325
Ungdom 15-24 år: Kontingentfritak
Husstandsmedlemmer, trygdede,
personer med lav inntekt: kr. 50,-
Medlemmer uten offentlig støtte: kr. 925,-
Konto: 0805 23 51252

Generalsekretær: Kristin Mile
Styreleder: Åse Kleveland (tlf. 22 02 59 00)
Nestleder: Leonid Rødsten (tlf. p: 75 05 52 64)

FYLKESKONTORER:

Østfold fylkeslag
ostfold@human.no
Tlf. 69 31 71 65
Faks 69 31 18 94
(ma-to 10-14)

Akershus fylkeslag
akershus@human.no
Tlf. 23 15 60 80
Faks 23 15 60 75
Daglig (sommer) 10-15
(vinter) 10-16

Oslo fylkeslag
oslo@human.no
Tlf. 23 15 60 60
Faks 23 15 60 75
Daglig (sommer) 9-15
(vinter) 9-16

Hedmark fylkeslag
hedmark@human.no
Tlf. 62 53 05 22
Faks 62 53 30 68
(ma-to 10.30-15.30)

Oppland fylkeslag
oppland@human.no
Tlf/faks 61 17 67 10
(ti og fre 10-16)

Buskerud fylkeslag
buskerud@human.no
Tlf. 32 89 36 70
Faks 32 89 38 45
(ma-to 10-15)

Vestfold fylkeslag
vestfold@human.no
Tlf. 33 31 32 05
Faks 33 35 32 05
(ma-to 9-14)

Telemark fylkeslag
telemark@human.no
Tlf. 35 53 13 38
Faks 35 53 13 21
(ti og to 9-14, on 15-17)

Aust-Agder fylkeslag
aust-agder@human.no
Tlf. 37 06 00 06
Faks 37 02 86 40
(ma og fre 8.30-15.30,
to 12-15.30)

Vest-Agder fylkeslag
vest-agder@human.no
Tlf. 95 75 95 41

Rogaland fylkeslag
rogaland@human.no
Tlf. 51 90 64 50/52
Faks 51 90 64 51
(ma-to 10-15)

Hordaland fylkeslag
hordaland@human.no
Tlf. 55 21 41 90
Faks 55 21 41 94
(ma-to 10-14, ti 16-20)

Sogn og Fjordane fylkeslag
sognogfjordane@human.no
Tlf. 57 67 53 90
Faks 57 67 53 91
(ti og to 8-15)

Møre og Romsdal fylkeslag
moreogromsdal@human.no
Tlf. 71 21 56 05
Faks 71 21 56 05
(ma-to 9.30-15.30)

Sør-Trøndelag fylkeslag
sor-trondelag@human.no
Tlf. 73 80 64 80
Faks 73 80 64 91
(ma-fr 9-15.30)

Nord-Trøndelag fylkeslag
nord-trondelag@human.no
Tlf. 74 08 88 40
Faks 74 08 88 41
(ma-on 9-13)

Nordland fylkeslag
nordland@human.no
Tlf. 75 52 97 00
Faks 75 52 97 01
(ma, ti, to 9-15, on 9-17)

Troms fylkeslag
troms@human.no
Tlf. 77 65 58 19
(ma 10-16, ti 9-15.30)

Finnmark fylkeslag
finnmark@human.no
Tlf. 78 95 36 55
Faks 78 95 36 68
(ma-to 9-13)

Er du mellom 15 og 26 år?

Nå kan du også bli medlem av Humanistisk Ungdom og få tilgang på et livssynsfellesskap og møteplasser der du treffer andre unge humanister. Som medlem av Humanistisk Ungdom kan du delta på nasjonale leirer, seminarer og aktiviteter, i tillegg til at det etter hvert vil vokse fram lokale og regionale tilbud over store deler av landet.

Har du lyst til å være med? Meld deg inn i dag!

Humanistisk Ungdom er ungdomsorganisasjonen til Human-Etisk Forbund. Det er egen kontingent til Humanistisk Ungdom på kr. 100,- per år. Meld deg inn på www.ung.human.no

Vil du være med på laget i Ålesund?

Vi ønsker oss flere medhjelpere til bl.a. seremoniarbeid og konfirmandkursing i Ålesund og omegn.

Ta kontakt på tlf 70 12 70 58/918 60 183 eller epost: human@adsl.no

Human-Etisk Forbund

Utlysning av Borghild Ros studiefond

Til en eller flere søkere som foretar studie, reise eller utredning o.l. innen *livssynshumanistiske* formål. Stipendiet deles bare ut hvis Human-Etisk Forbunds hovedstyre vurderer formålet til å ha nytteverdi for forbundet.

Stipendbeløp: inntil kr 50.000.
Søknadsfrist: 1. november.

Søknader som ikke kommer inn under stipendets formål vil ikke bli besvart. Stipendmottaker rapporterer skriftlig etter hovedstyrets bestemmelser.

Det er ikke nødvendig med eget søknadsskjema. Søknaden sendes: Human-Etisk Forbund, Boks 6744 St. Olavs Pl., 0130 Oslo
E-postadresse: human@human.no
Merk konvolutten «Borghild Ros studiefond»

Human-Etisk Forbund har 70 649 medlemmer pr 18. september.

Uttalelser fra Human-Etisk Forbunds landsmøte 9.-10. juni

OM STAT-KIRKE: LIKESTILLING OG FULL RELIGIONSFRIHET
Forslaget Arbeiderpartiet har lagt fram, innebærer fortsatt statsstyring av Den norske kirke og forskjellsbehandling av landets borgere basert på tro og livssyn. Dette er i strid med Menneskerettighetene. I tillegg pålegges kongen fortsatt bekjennelsesplikt. Gjennom dette signaliseres det at den evangelisk-lutherske tro fortsatt er statens favoriserte religion.

Senter for menneskerettigheter og Likestillings- og diskrimineringsombudet sier i sine høringsuttalelser at den norske statskirkeordningen er menneskerettsstridig. Likevel velger Arbeiderpartiet å ikke benytte handlefriheten det har til å avskaffe den foreldede statskirkeordningen Norge fortsatt sliter med.

Dette innebærer at den rødgrønne regjeringen kan forspille en historisk sjanse til å være den politiske ledelse som innfører fullt selvstyre for Den norske kirke og likestilling på livssynsområdet.

Human-Etisk Forbund støtter Den norske kirkes initiativ til å utvikle egne valgordninger, en egen konstitusjon og organer som kirken selv mener å trenge som selvstendig kirke. Human-Etisk Forbund har full tillit til at Den norske kirke er i stand til å stå på egne bein.

OM FELLES EKTESKAPSLOV FOR LIKEKJØNNNEDE OG ULIKEKJØNNNEDE PAR

Human-Etisk Forbund støtter regjeringens forslag til en ny, felles ekteskapslov. En felles lov og dermed en opphevelse av dagens partnerskapslov vil innebære likebehandling i forhold til adopsjon,

assistert befruktning og foreldreskap for det som er gitt betegnelsen likekjønnede og ulikekjønnede par.

Det alminnelige menneskerettslige prinsipp innebærer en likebehandling av - og like rettigheter for - homofile og heterofile. Lov om registrert partnerskap fra 1993 var et viktig og godt skritt i retning av likebehandling, men ikke tilstrekkelig til å hevde at likekjønnede partnere blir likebehandlet med heterofile ektepar.

Human-Etisk Forbund beklager sterkt religiøse samfunns diskriminering av homofile og lesbiske, men er likevel fornøyd med forslaget om at trossamfunn får en rett, men ingen plikt, til å vie likekjønnede par.

OM BOSTADUTVALGETS FORSLAG TIL FORMÅL FOR BARNEHAGER OG SKOLE

Human-Etisk Forbund berømmer Bostadutvalgets forslag som innebærer at offentlige skoler og barnehager ikke lenger kan misbrukes til forkynnelser.

Utvalget er helt klare i sin konklusjon: Nåværende formålsparagrafer for barnehage og skole må endres. Menneskerettslige krav om tanke-, samvittighets- og religionsfrihet overstyrer tidligere bestemmelser om eksklusiv kristen oppdragelse.

Utvalget fastslår videre at de nye formålsparagrafene skal være forankret i menneskerettighetene.

Stortinget bør merke seg primærstandpunktet til Bostad-utvalgets flertall. Et moderne samfunn bør ha som et overordnet prinsipp at skoler og barnehager heretter skal inkludere alle – uavhengig av livssyn eller tro.

HAR DU BARN UNDER 15 ÅR?

Overføring av offentlig støtte for medlemmers barn under 15 år

Human-Etisk Forbund har rett til offentlig tilskudd for medlemmers barn. Alle medlemmer med barn kan bidra til at forbundet får denne støtten. Du kan bidra ved å fylle ut skjemaet nedenfor og sende det til oss. Jeg/vi ønsker at den offentlige støtten («Kirkeskatten») som gjelder barn under 15 år skal tilfalle Human-Etisk Forbund. Barnet/barna er ikke medlem(mer) av Statskirken eller annen støtteberettiget livssynsorganisasjon.

Etternavn: _____ Fornavn: _____
Fødselsnr (11 siffer): _____ Postadresse: _____
Bostedskommune (ifl . folkeregisteret): _____

Etternavn: _____ Fornavn: _____
Fødselsnr (11 siffer): _____ Postadresse: _____
Bostedskommune (ifl . folkeregisteret): _____

Foreldre (evt. den som har foreldreretten):

Etternavn: _____ Fornavn: _____
Fødselsnr (11 siffer): _____ Postadresse: _____
Bostedskommune (ifl . folkeregisteret): _____
Signatur: _____

Etternavn: _____ Fornavn: _____
Fødselsnr (11 siffer): _____ Postadresse: _____
Bostedskommune (ifl . folkeregisteret): _____
Signatur: _____

Dersom du ikke allerede har sendt inn tilsvarende skjema, send det til:
Human-Etisk Forbund, Pb. 6744 St Olavs plass, 0130 Oslo

Jesper Juor *Den siste reisen til Phnom Penh*

Jesper Huors far valgte i 1977 å forlate kone og barn for å reise til Kambodsja og delta i revolusjonen ledet av Røde Khmers sterke leder Pol Pot. Han kom aldri tilbake. Boka er en personlig dokumentar, men gir samtidig et portrett av Pol Pots grusomme regime i Kambodsja. Les den gripende historien!

Oversatt av Hilde Sophie Plau
HEF-pris: 216,- (ord. 288,-)

SJEKK OGSÅ TILBUDSTORGET PÅ WWW.HUMANISTFORLAG.NO

FLOTTE GAVEBØKER!

Diktene i *Kjærlighet* er tenkt til bruk ved bryllup, partnersinngåelser og andre sammenhenger der vi feirer at to mennesker har funnet hverandre. Kjente navn som Haldis Moren Vesaas, Hans Børli, Anne Grete Preus og Lars Lillo-Stenberg bidrar.

Diktene i *Sorg* er tenkt til bruk ved gravferd og i andre sammenhenger der vi sørger over at noen har forlatt oss. Samlingen har med dikt av blant andre Kolbein Falkeid, Erik Bye, Tarjei Vesaas og Einar Skjæraasen.

Marte Spurkland (red): *Kjærlighet* 201,-
Marte Spurkland (red): *Sorg* 201,-

Djuliman, Hjorth:
Bygg broer, ikke murer
97 øvelser i menneskerettigheter, flerkulturell forståelse og konflikt-håndtering

En bok til inspirasjon og et redskap for alle som arbeider med mennesker. Inneholder 97 konkrete øvelser - en viktig bok og verktøykasse!

HEF-pris: 261,- (ord. 348,-)

Som medlem av Human-Etisk Forbund får du 25% på alle bøker fra Humanist forlag. Se www.humanistforlag.no

Bestill på www.humanistforlag.no, bruk kupongen nedenfor eller faks: 23 15 60 21. Porto kommer i tillegg.

BESTILLINGSKUPONG

Jesper Huor: *Den siste reisen til Phnom Penh* 216,- ☐
Marte Spurkland (red): *Kjærlighet* 201,- ☐
Marte Spurkland (red): *Sorg* 201,- ☐
Djuliman/Hjorth: *Bygg broer, ikke murer* 261,- ☐

Navn:

Adresse:

Postnr./sted:

E-post:

Underskrift:

Kan sendes
ufrankert i Norge.
Adressaten betaler
porto

Humanist forlag AS
Svarsending 1039
0090 Oslo

Fri tanke 3/07